

İSKENDER PALA'NIN ŞAH VE SULTAN ADLI ROMANINDA HALK BİLİMİ UNSURLARI

Dr. Mehmet ALPTEKİN¹
Dilek ALPTEKİN²

ÖZET

Tarihsel süreç içerisinde gelenekten beslenen halk bilimi, asırlar boyunca sözlü gelenekteki unsurları bünyesinde toplamıştır. Sonsuz bir hazine olan halk kültürü, her dönemde birçok araştırmacı ve yazarın dikkatini çekmiştir. Bu halk kültürü unsurları sadece bir türle var olmamış hayatın bütün safhasında beşikten mezara kadar zaman içerisinde çeşitlenip farklı türler içerisinde günümüze kadar ulaşmıştır.

İskender Pala, divan edebiyatını sevdiren adam olarak bilinmesine rağmen; eserlerinde tasavvufi düşünceyi, halk bilimini, tarihi ve coğrafi bilimleri bir harmoni içerisinde sentezleyerek akıcı bir şekilde okuyucuya aktarmayı başarmıştır. Böylece eser, okurun ilgisini çekip çok yönlü olarak gelişmesine yardımcı olmaktadır. Belki de okuyucu farkında olmadan geçmiş dönemlerdeki kültür öğeleri öğrenmektedir.

Çalışmamızda, İskender Pala'nın *Şah ve Sultan* adlı tarihi romanındaki halk bilimsel unsurları (ant, rüya, yas, akış-kargış, halk hekimliği...) hakkında bilgi vermeye çalışacağız. Bu sayede tarihsel süreç içerisinde halk bilimsel unsurların edebi bir tür olan roman yoluyla nasıl ve ne şekilde aktarıldığını göstermeye çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: İskender Pala, Şah ve Sultan, Halk Bilimi Unsurları

FOLKLORIC ELEMENTS IN İSKENDER PALA'S NOVEL ŞAH VE SULTAN

ABSTRACT

Folklore, which has been well-nourished by traditions throughout history, has incorporated oral tradition elements for centuries. Folk culture, an endless treasure, has excited the attention of quite a few researchers and writers in all periods. Those elements of folk culture have not been in existence with only a single form but survived within various genres from cradle to grave throughout all phases of life.

Although İskender Pala is known to be the man who has got people love divan literature, he synthesizes sufi notions, folklore, history and geographical studies in a harmony and succeeds in narrating them to readers fluently. This way the work intrigues readers and this helps a multidirectional improvement for the work itself. It is likely that readers learn about the cultural elements of previous periods unwittingly.

In our study we will try to lay the folkloric elements (vows, dreams, mourning, prayer-curse, folk medicine ...) bare in İskender Pala's historical novel *Şah ve Sultan*. By this means, we aim to reveal how and in what way folkloric elements throughout historical process have been transferred by a literary genre, novel.

Key Words: İskender Pala, Şah ve Sultan, Folkloric Elements

¹ Gaziantep Üniversitesi, meh.alptekin@hotmail.com

² Milli Eğitim Bakanlığı, z.d.alptekin@gmail.com

1.GİRİŞ

Çalışmamızın konusu olan Şah ve Sultan romanı, 16. yüzyılda Türk tarihinin en önemli vakalarından olan mezhep ayrılığı ve bu ayrılığın ortaya koyduğu siyasi mücadeleler ile bu siyasi olayların Osmanlı-İran ilişkileri üzerine yansımalarını ele almaktadır.

Romanda, yazarın edebi yorumu tarihi konunun önüne geçmiş ve bu durum romanı sıkıcı bir tarih kitabı olmaktan kurtarmıştır. Romanda yazarın edebi yorumunu güçlendiren unsurların başında; destan, halk hikâyesi ve mesnevilerde karşımıza çıkan halk bilimi unsurlarını eserin muhtelif yerlerine başarılı şekilde yayılması gelmektedir. Romanı okuyan kişi, tarihi bir eseri okumaktan ziyade halk edebiyatı nazım şekli olan destan veya halk hikâyesi okuduğunu hissetmektedir. Eserde; kahramanın kıvrak zekâsının ürünü olarak kılık değiştirme, yorumlarıyla gelecekte haber veren rüya, geleceğin tayini anlamına gelen fal, başarıları eğlencelerle taçlandıran toy gibi halk bilimi unsurlarından faydalanılması eserin kurgusunu güçlendirmiştir.

Romanda, halk bilimi unsurlarından farklı şekillerde yararlanılmıştır. Bu unsurlar, bugün bir Oğuz Kağan destanını, Dede Korkut destanlarını; Kirman Şah, Âşık Garip hikâyesini okuyanların görebilecekleri unsurlardır. Romanda kahramanın doğumu ve ölümü konularını anlatan geçiş dönemlerine değinilmemiştir. Ayrıca İslamiyet'ten önceki eski Türk diniyle ilişkilendirebileceğimiz dağ, ağaç, su, toprak vb. gibi kültürlerin kullanımı da mevcut değildir. Ancak ateş ve dağ kültürüne bağlı olarak karşımıza çıkan taş kültüne ait örnekler mevcuttur. Bunda romanın tarihi roman olmasının payı yüksektir. İncelediğimiz Şah ve Sultan romanında halkın düşünce yapısını yansıtan yas, halk hekimliği, rüya, kılık değiştirme, oyun, fal, yemin, hediye verme geleneği, alkış-karşılaşmalar... üzerinde durulmuştur. Çalışmamızda konunun daha iyi anlaşılması için elde edilen halk bilimi unsurları, benzer unsurları içeren destan ve halk hikâyesi metinleriyle karşılaştırılmıştır.

2.YAZAR VE ESER HAKKINDA

2.1. İskender Pala Kimdir?

Divan Şiirini Sevdiren Adam olarak tanınan İskender Pala, 8 Haziran 1958 tarihinde Uşak'ta doğmuştur. İlkokulu, Uşak Cumhuriyet İlkokulunda okumuş, Kütahya Lisesinden mezun olmuştur. 1979 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünü bitirip yine İstanbul Üniversitesi'nde 1983 yılında doktorasını tamamlamıştır.

1983 yılında Divan edebiyatı dalında doktor, 1993 yılında İstanbul Üniversitesinde doçent ve 1998 yılında Kültür Üniversitesinde profesör olmuştur. Ortaokul ve liseler için Türkçe ve edebiyat ders kitapları yazmıştır. Denemeler, hikâyeler, fıkralar yazıp edebiyat araştırmacısı olarak çeşitli ansiklopedi ile dergilerde bilimsel ve edebi makaleler yayımlamıştır. Düzenlediği Divan Edebiyatı seminerleri ve

konferansları geniş kitleler tarafından takip edilmiş ve Divan Edebiyatını Sevdiren Adam olarak anılmaya başlamıştır.

2.2.Eserin Özeti

Roman, konu olarak Şah İsmail ve Yavuz Sultan Selim'in mücadelesine, bu mücadelenin ikisinin hayatını nasıl değiştirdiğine odaklanmaktadır. Roman; Kamber Can adlı çocuğun Babaydar isimli bir adamın yanında kalması ve ardından Kızılbaşlar tarafından Babaydar'ın yanından alınıp Şah İsmail'in sarayına getirilmesiyle başlar.

Şah İsmail, İran Safevi Devleti'nin kurucusudur. Halkı tarafından önceleri çok sevilmekte ve hürmet görmekteyken sonradan Sünnilere yaptığı zulümlerle halkı tarafından korkulan bir hükümdar olur. Şah'ın eşinin adı Gülizar Begüm'dür. Şah ile mutlu mesut yaşarken Şah, ikinci eş olarak kendine Bihruze isimli bir kız alır. Bu kız çok güzeldir. Şah ona âşık olur ancak Bihruze çocukluk aşkı Ömer'i unutamamıştır.

O zamanlar, Şehzade Selim ise daha Trabzon sancağındadır. Bir gün yardımcısı Hüseyin ile tebdil-i kıyafet İran'a yola çıkar. Oraya vardığında gördüklerine dikkat eder. Şah İsmail'i de görmek isteyen Şehzade, derviş kılığında Şah'ın he zaman düzenlediği eğlenceleri izlemek için Şah'ın geleceğini düşünerek beklemeye başlar. O sırada dervişin namı saraya kadar uzanır ve Şah, bu dervişle satranç oynamak ister. Satranç çok zorlu geçer ve Şehzade, Şah'ı yener. Böyle bir şeyin olabilmesine sinirlenen Şah kızdığı an da Taçlı Sultan, Şah'tan dervişe bir hediye vermesini söyler. Şah da bunun üzerine Şehzade'ye yeşil taşlı bir yüzük verir. Şehzade bu yüzüğü meydanda bulunan caminin binek taşının altına yerleştirir. Ardından Trabzon'a geri döner.

Şehzade Selim, babasının hiçbir şey yapmamasına dayanamayarak onu tahttan indirir ve Sultan olur. Bu olay sırasında Sultan Bayezit oğlunun böyle davranmasına üzülmeye ona beddua eder.

Şah ve Sultan kendilerinin yenilmez olarak görmeye başlarlar. Öyle ki bu iki hükümdar kendilerini cihan hükümdarı olarak düşünürler ve sonra Çaldıran'da büyük bir savaşa tutuşurlar. Bu savaşın galibi Yavuz Sultan Selim olur. Yenilginin ardından kaçmak zorunda kalan Şah, savaş meydanında çok sevdiği Taçlı Sultan'ı bırakır. Taçlı Sultan ve yardımcısı Kamber Can'a Sultan tarafından iyi bakılır. Taçlı Sultan'ı kaybetmeye dayanamayan Şah, gün geçtikçe başka bir insan olur.

İstanbul'a getirilen Taçlı Sultan'ı, Sultan Selim de sever ama Şah gibi o da kavuşamaz. Sultan Selim, Taçlı Sultan'ı Cafer Çelebi ile evlendirir ancak yine de Taçlı Sultan'ı sevmekten vazgeçmez. Cafer Çelebi de gün geçtikçe Taçlı Sultan'ı sever ve ona şiirler yazmaya başlar. Ancak kısa bir süre sonra ölür.

Taçlı Sultan'ın sevdasına dayanamayan Şah, onu öldürmesi için yardımcısı Hüseyin'den yardım ister. Hüseyin, İstanbul'a geldiğinde Sultan Selim'in öldüğünü duyunca Taçlı Sultan'ı öldürmekten vazgeçer. O sırada Şah İsmail de Taçlı Sultan'a olan aşkına dayanamayıp ölmüştür. Sultan Selim'in öldüğüne üzülen Taçlı Sultan da

Kamber Can'a yakında kendisinin de öleceğini ancak mezarının yerini kimsenin bilmemesini tembihler. Kısa bir süre sonra Taçlı Sultan da ölür.

Taçlı Sultan'ın ölümünün ardından Kamber Can onun mezarını ziyarete gider. Kamber Can, mezarın başında tanımadığı bir adam görür ve ona kim olduğunu sorar. Adam da ona Tebrizli Selil olduğunu söyler. Kamber Can, bu kişinin Taçlı Sultan'ın çocukluk aşkı Ömer olduğunu anlar.

Kamber Can çocukluğundan beri Babaydar tarafından kendisine verilen yıldız torbasının yırtıldığını görür. Torbanın içine baktığında bir şeylerin olduğunu anlar. Açığında Şah'ın gerçek yeğeni olduğunu öğrenir.

3. HALK BİLİMİ UNSURLARI

Pertev Naili Boratav'ın ifadesiyle halkbilimi ya da diğer adıyla folklor; birçok bilimlerin kavşak yerinde bulunan ya da onlarla birçok konuları ortaklaşa paylaşan bir bilimdir.(Boratav 1969: 6) Bu yönüyle birçok bilimi etkilediği gibi birçok bilimi de etkilemektedir. Birçok bilimin kesişme noktasında bulunan halk bilimiyle uzaktan veya yakından ilişkili bilimler şunlardır: Ruhbilim, dilbilim, toplumbilim, arkeoloji ve prehistuar genel olarak tarih, özel olarak da din, edebiyat ve sanat tarihleri, topluluk ve insanlık bilimlerin dışında da hekimlik, bitkiler bilimi...(Boratav, 1969: 6).

Halk biliminin temelinde halk olduğu için işlediği konular halkın asırlar boyunca ortaya koyduğu maddi ve manevi unsurlardır. Bu unsurlar, bireyin geçmişle gelecek arasındaki ilişkisini bir bütün dâhilinde ele alarak; bireyi ben olma duygusundan kopararak bireye biz olma duygusu kazandırmakta ve böylece bireyi toplumun bir parçası yapmaktadır.

Çalışmamızda folklor birikimi bakımından zengin olan Şah ve Sultan romanındaki halk bilimi unsurları üzerinde duracağız. Böylece köklü bir geçmişe sahip olan Türk kültürüne ait folklorik ürünlerin Şah ve Sultan romanı sayesinde okuyucuya ne şekilde aktarıldığını metinlerden seçtiğimiz örneklerle ortaya koymaya çalışacağız.

3.1. Geçiş Dönemleri

İnsan hayatının doğumdan başlayarak ölümle sonuçlanan safhalarını teşkil eden dönemlerine geçiş dönemleri adını vermekteyiz. Bu dönemlerde; doğum, evlilik ve son olarak da ölüm safhası vardır. Geçiş dönemleri, insan hayatı için önemli olduğundan her dinde ve toplumda bu dönemler etrafında çeşitli ritüeller oluşmuştur. Geçiş dönemi adı verilen bu dönemlerde insanlar tehlikelere ve zararlı etkilere karşı savunmasızdır (Örnek, 1977: 131). Bu nedenle geçiş dönemlerinde insanların olaylar karşısındaki tavrı çok önemlidir.

Şah ve Sultan romanında geçiş dönemlerinden doğum hakkında bilgi bulunmamaktadır. Sadece doğumdan sonra kahramanların ad alması ve ölümle birlikte ortaya çıkan yas geleneği hakkında bilgi bulunmaktadır.

3.1.1. Ad Alma

Dünyada, her toplumun kendine özgü dünya görüşü vardır. Bu nedenle toplumların gelenekleri de farklılık göstermektedir. İnsanın toplumdaki yerini belirleyen adları almasında da her toplumda farklılıklar söz konudur. Bunda toplumun kültür yapısı, dini inancı ve komşu olduğu milletlerin etkisi şüphesiz en belirleyici olanlardır.

Türk toplumunda atlı-göçebe-savaşçı hayat kültürü döneminde kahramanlara ad verilmesi konusu Dede Korkut Kitabı'ndaki Bamsı Beyrek Destanı'nda çok güzel şekilde özetlenmiştir. *Ol zamanda bir oğlan baş kesmese kan dökmese ad komazlar-idi.* (Ergin, 1994: 118). Kahramanın doğumuyla birlikte ailesi tarafından verilen ad, daha sonra gösterdiği yiğitlik sonucunda aldığı adla taçlanarak yeniden şekillenmektedir.

Şah ve Sultan romanında Şah İsmail kahramanlık göstererek Hitay Bölgesi'ne sahip olmuştur. Eski atlı-göçebe-savaşçı Türk toplum yapısındaki gibi başarı göstermesinden ötürü adı halk tarafından Hitay Bölgesi'ne hâkim anlamında Hitayî olarak değiştirilmiştir. Şah İsmail nasıl ki başarı göstererek yeni bir ad almışsa aynı şekilde yaptığı hatadan ötürü ikinci kez bir ad daha almıştır. Yalnız buradaki ad, Şah İsmail'e halk tarafından verilmemiş yaptığı hatanın farkına varmasından ötürü kendisi tarafından verilmiştir. Şah İsmail, Çaldıran Savaşı'nda ikinci eşi Taçlı Sultan'ı bırakıp kaçmasından dolayı duyduğu üzüntüyü ifade eden ve yaptığı hatadan ötürü kendine hata yapan anlamına gelen Hataî lakabını verdiğini görmekteyiz. Öyle ki Şah İsmail'in şiirlerinde Hataî mahlasını kullanmaktadır.

Romanda benzer bir ad alma olayı da Şehzade Selim'de karşımıza çıkmaktadır. Bitlis ve çevresinde belli bir nüfuzla sahip olan Kürt İdris, Sultan Selim'e *Yavuz Hükümdar* diye hitap etmiş. Bu hitap Sultan'a da askerlerine de cazip gelmiştir. Bu lakap kendisine öfkesinden, celali, şiddetini, nizam ve intizam arzusunu yansıttığı için verilmiştir (Pala, 2016: 295-296). Kişilere verilen lakapların verilme nedenlerinin kökeninde çeşitli durumlar söz konusudur. Geçmişteki bir olayla, ailenin etnik durumuyla, yerleşik ya da göçer olmakla, aile reisinin, sülalenin ileri geleninin belirgin bir özelliğiyle veya kişinin psikolojik özelliğiyle bağlantılı olarak alınan ya da takılan bu adlar ve lakaplar kuşaktan kuşağa geçerek kullanılmaktadır (Örnek,1977: 159).

Romanda normal adların yanında gösterilen bir kahramanlık, yapılan bir hata ve kişinin ruhsal özelliğine göre üç farklı ad alma şeklini görmekteyiz. İlk olarak Şah İsmail'in yiğitlik göstererek kazandığı ve sahip olduğu Hitay Bölgesi'nden ötürü kazandığı isimdir. Bu durum eski Türk kültür dairesindeki ad alma hadisesiyle benzerlik göstermektedir. Diğer unvan Şah İsmail'in hata yapıp savaş meydanında ikinci eşi Taçlı Sultanı bırakmasından dolayı aldığı isimdir ki yaptığı hatanın farkına varıp çok üzüldüğü için Hataî adını kullanmıştır. Son olarak da Şehzade Selim'e tavır ve davranışlarından dolayı verilen Yavuz isimidir.

3.1.2. Evlilik

Evlilik geçiş dönemleri içerisinde ikinci basamağı oluşturmaktadır. Evlilik çevresinde geçmişten günümüze Türk kültüründe çeşitli ritüeller oluşmuştur. Bu durum evlilik kurumunun toplum açısından önemini arz etmektedir.

Romanda Şah İsmail'in yaptığı evliliklerden bahsedilirken Şah'ın normalde tek eşli evlilik taraftarı olduğundan ancak daha Tebriz'deyken Abaza ve Hıristiyan Gürcü kızlarıyla da evlilik yaptığında ve bunun sonucu olarak Gülizar Begüm'le arasının açıldığından bahsedilmektedir (Pala, 2016: 44).

Şah İsmail'le Gülizar Begüm evlendiği gece kırk delikanlıyla kırk da kız gömlekten geçirildikten sonra evlendirilmiştir (Pala, 2016: 46). Özellikle destan ve halk hikâyelerinde destan veya hikâye kahramanı evlendiğinde yanındaki kırk yiğidini de kırk ince belli güzel kızla evlendirmektedir. Şah İsmail'in evlenmesini anlatan kısımda kahramanın evlendiği gün yanındaki kırk yiğidini de evlendirmesi destan ve halk hikâyelerinde yaygın bir motiftir. Ayrıca kırk sayısı da Türk folklorunda önemli bir sayıdır.

Türk destan ve halk hikâyelerinde kahramanın evlilik yapacağı kız, bazı özellikleriyle diğer kızlardan ayrılmaktadır. Atlı-göçebe-savaşçı toplum yapısının ürünü olan bu eserlerde kız da kahramanın bazı özelliklere sahip olmalıdır. Dede Korkut Kitabı'nda üçüncü destan olan Bamsı Beyrek Boyu'nda; Babası kahramandan nasıl bir kızla evlenmek istediğini sorar. "Beyrek, ben kalkmadan kalkan ata binmeden binen, baş kesmeden getiren birini isterim, der." (Ergin, 1994: 124). Şah ve Sultan romanında da benzer bir eş tasviriyle karşılaşmaktayız. Şah İsmail'in ilk eşi Gülizar Begüm destan ve halk hikâyelerindeki kadın kahramanları çağrıştırmaktadır. Gülizar Begüm, Şah'la birlikte ata binip, kılıç kuşanıp ciride çıkmaktadır (Pala, 2016: 74).

Romanda, Şah İsmail'in evliliği sırasında yanındaki kırk yiğidini evlendirip gerdeğe katması; aynı şekilde Şah İsmail'in ilk evliliğini yaparken evlendiği eşindeki özellikler evlilikle ilgili Türk folkloruna ait unsurların esere yansıdığı örnekleridir.

3.1.3. Yas

Bütün milletlerde bilinmezliklerle dolu olduğu için farklı şekillerde ifade edilen ölüm hadisesi çevresinde farklı inanışlar ortaya çıkmıştır. Türklerde can, genel olarak nefes, soluk olarak düşünülür; ölüm de canın bedenden ayrılıp, uçup gitmesi (Boratav, 1984: 24) şeklinde tasavvur edilmektedir. Ölüm çevresinde oluşan inanışlarda biraz korku biraz da saygı vardır. Geçiş dönemlerinin en sonuncusu olan ölüm hadisesi de kendi içerisinde ölüm öncesi, ölüm sırası ve ölüm sonrası şeklinde gruplandırılmaktadır. Ölüm sonrasında ise kişiyi yad etmek için yas törenleri düzenlenmektedir.

Türk toplumunda ölen kişinin anısını hatırlamak için yapılan uygulamaların başında karşımıza yas töreni çıkmaktadır. Öyle ki İslamiyet'in kabulünden önceki dönemlerde de canlı bir ritüel olarak karşımıza çıkan defin töreni, edebi kaynaklara yuğ olarak geçmiştir. Kişinin ölüm haberi alınmasıyla birlikte yas töreni uygulamaları da başlamaktadır. Düzenlenen cenaze törenine katılanlar, ağıtlar eşliğinde ölen kişinin hayattayken yaptığı iyilikleri dile getirerek son görevlerini yerine getirmektedirler.

Türklerde bir kişinin ölüm haberinin duyulmasıyla birlikte ölünün çevresindekilerin durumlarını ve uygulamalarını gösteren eserlerden birisi 15. yüzyılda yazıya geçirildiği düşünülen Dede Korkut Kitabı'dır. Kitapta yer alan Bamsı Beyrek Boyu'nda, Bamsı Beyrek'in ölüm haberi gelince aile bireyleri ağıt yakıp yas tutmaya başlar. Destanda olay şu şekilde tasvir edilmektedir.

“Ağ pürçekli anası buldur buldur ağladı gözünü yaşın dökdi, acı tırnak ağ yüzine aldı çaldı, al yañağın tartdı, kargu gibi kara saçını yoldı, ağlayubanı sıklayubanı ivine geldi. Pay Püre Bigüñ dünlüğü altun ban ivine şiven girdi. Kızı gelini kas kas gülmez oldu, kızıl kına ağ eline yakmaz oldu. Yedi kız kardaşı ağ çıkardılar kara tonlar geydiler, vay bigüm kartaş muradına maşşudına irmeyen yaluñuz kartaş diyüp ağlaşdılar böğrişdiler.”(Ergin, 1994: 130-131).

Şah ve Sultan romanının başında, Selil ve Selma hakkında anlatılan aşk hikâyesinde sevgililer düşmanla karşılaşınca birbirlerine yemin ederek ruhlarını teslim ederler. Bu kara haberi alan Selil’in obası yakalarını yırtarak, saçlarını yolarak iki genci kabristana defnediler. Görüldüğü gibi iki gencin ölüm haberinin yayılmasıyla obadakilerin gösterdikleri davranışlar Dede Korkut Kitabı’ndakilerle benzerlik göstermektedir. *“Selil’in obası bunu duyunca yakarlını yırtıp saçlarını yolarak koştular. İki gencin ölümlerini kabristana getirip ikisini aynı mezara koydular. Ta ki yeraltında bahtiyar uyuya ve yine bahtiyar uyanalar.”*(Pala, 2016: 21).

Kahramanın ölüm haberinin yayılması üzerine çevresindekilerin durumunu tasvir eden uygulamalardan birisi de siyah renk giymektir. Bu gelenek aslında tüm dünya milletlerinde görülen uygulamalardandır. *“Türk kültüründe siyahın en önemli özelliklerinde birisi yası çağrıştırmasıdır. Türkler yüzyıllar boyunca kara (siyahı) yas rengi olarak kabul etmişlerdir.”*(İçel, 2005: 220). Türk destan ve hikâyelerinde mavi ve siyah renk, yas simgesi olarak karşımıza çıkmaktadır (Çoruhlu, 2002: 189). Romanda; II. Bayezit, Dimetoka Sarayı’na doğru yolculuk yaparken yolda zehirlenerek öldürülür. Sultan’ın ölüm haberini alan İstanbul halkı karalar giyerek yas tutar (Pala, 2016: 152). Yine romanda; Çaldıran cenginde ikiz kardeşi Hasan’ı bilmeden öldüren Hüseyin, öldürdüğü ikiz kardeşinin kılığına girip Şah İsmail’in yanına Hasan olarak geçer. Ancak kardeşinin ölümünü hatırladıkça üzüldüğü karalara bürünüp matem havasına yaşamıştır (Pala, 2016: 285).

Türklerde yas, sadece ölen kişinin ardından uygulanmamaktadır. Aynı şekilde birey için değerli bir eşyanın, kişinin kaybedilmesi sonucunda da uygulanmaktadır. Çaldıran Savaşı’nın ardından savaşı kaybeden Şah İsmail, iki buçuk ay geçmesine rağmen sevdiği Taçlı Hatun’u kaybetmenin acısıyla matem giysilerini çıkartmamış, Taçlı Sultan’ın yasını tutmaya devam etmiştir (Pala, 2016: 280).

Yas uygulamalarından birisi de ağıt yakma geleneğidir ki yine İslamiyet’ten önceki Türk edebiyatında “sagu” adıyla bilinmektedir. Çaldıran’da savaş alanında her iki gruptan çok sayıda asker şehit olmuştur. Bu esnada Şah İsmail tarafından birisi şu ağıtı yakmıştır:

“Uyurdu uyandı canlar

Tutuştı yandı canlar

Çaldıran’da Şah için

Kana boyandı canlar” (Pala, 2016: 219-220).

Yavuz Sultan Selim, Şah İsmail'in ikinci hanımı Taçlı Sultan'ı savaş meydanında tutsak edip İstanbul'a getirince Tacizade adlı bir kişiyle evlendirir. Daha sonra Sultan, Tacizade'yi kıskandığı için öldürtür. Bu durumda Taçlı Sultan günlerce yas tutar ve feryatları arasında Tacizade'nin yıkanmadan defnedildiğini dile getirmektedir (Pala, 2016: 304).

Kişinin ölümü üzerine yapılan uygulamalar bölgeden bölgeye değişiklik göstermektedir. Bugün Anadolu'nun birçok yerine bir kişi öldükten sonra üç boyunca evde ateş yakmaktadırlar. Benzer bir geleneğin Yavuz Sultan Selim'in ölümünden sonra yapıldığına şahit olmaktayız. Romanda, Yavuz Sultan Selim'in ölümü üzerine İstanbul'da siyah giyimli adamların ellerinde yanan mumlarla beklediğinden bahsedilmiştir (Pala, 2016: 351). Türk kültüründe ölen kişinin anılarını taze tutmak için yapılan yas törenleri yöreden yöreye farklılık göstermekle birlikte en çok kırk gün, üç gün, yedi gün, bir yıl gibi süreçleri içermektedir. "*Kırk günlük yas süresinin çok yaygın olması, kırk rakamının dinsel ve büyüsel niteliğiyle bağlantılıdır.*" (Örnek, 1971: 82).

Türklerin eski gelenekleri arasında, kahraman öldükten sonra yapılan uygulamalardan birisi de kahramanın atının kuyruğunu kesme geleneğidir. Böylece onun da yas tutması sağlanmaktadır. Romanda kahramanın atının kuyruğu kesilmemesine rağmen atın gözüne tuz atılarak ağlaması sağlandığı ifade edilmiştir. Bu da bir yas ritüeli olarak karşımıza çıkmaktadır (Pala, 2016: 351). Çünkü Türklerde at, kahramanın karısı kadar yakındı. Hatta kahraman onu bazı durumlarda kardeşinden daha yakın görmektedir.

Romanda, ölüm sonrasında uygulanan yas ritüeli hakkında geniş bilgiler verilmiştir. Bu bilgiler birçok destan ve halk hikâyesinde de karşımıza çıkmaktadır. Romanda ifade edilen uygulamalarla destan ve halk hikâyelerinde anlatılan uygulamaların ortak olması yas geleneklerinin ortak bir zeminden geldiğinin ispatıdır.

3.1.4. Halk Hekimliği

Sağlık, insan yaşamıyla ilgili bir konu olduğu için halk hekimliği diğer halk bilimi konularına göre insanların daha çok ilgisini çekmiştir. Modern tıbbın hastalık tedavilerine çare bulamadığı veya modern tedaviye ulaşamadığı durumlarda insanlar halk hekimliğine başvurmuşlardır. Ali Berat Alptekin'in ifadesiyle modern tıbbın: "*Bizim yapacağımız bir şey kalmadı.*" demesiyle tükenen ümitler, halk hekimliği ile birlikte yeniden canlanmaktadır (Alptekin, 2010: 5).

Destan ve kahramanlık konulu halk hikâyelerinde kahramanlar yaralandıkları zaman genellikle atlı-göçebe yaşam gereği genellikle doğadaki şifalı bitkilerle yara sağaltılmaktaydı. Dede Korkut Kitabı'ndaki ilk destan Dirse Han Oğlu Boğaç Han Boyu'nda; Boğaçhan'ın vücudundaki ok yarası Hızır'ın verdiği taktikle dağ çiçeği ve anne sütü karıştırılarak elde edilen merhemle tedavi edilmektedir (Ergin, 1994: 90). Yine kahramanlık konusunu işleyen Köroğlu Destanı'nın Kenan kolunda da Köroğlu yaralı yiğitlerini çiçeklerden elde ettiği merhemler sayesinde tedavi etmektedir (Kaplan, vd. 1973: 329).

Şah ve Sultan romanı, Çaldıran Savaşı'nı konu aldığı için içerisinde kılıç, kalkan ve ok ile yaralanmaların çok olduğu bir romandır. Romanda yaralanma hadiselerinin varlığından bahsedilmesine rağmen bu yaralanmaların nasıl tedavi edildiğinden bahsedilmemiştir. Şah İsmail'in ikinci hanımı Taçlı Sultan'ın yardımcısı Kamber Can savaş esnasında Taçlı Sultan'ı korumak için öne atıldığı sırada vücudunun değişik yerlerine ok saplanmıştır. Romanda sadece tedavi sırasında yaraların acısını hissettirmeyecek afyon macunu kullanıldığı söylenmektedir (Pala, 2016: 239).

Afyon diğer adıyla haşhaş alternatif tıpta yaygın bir kullanıma sahiptir. Özellikle değişik karışımlarla elde edilen macunlar ağrıyan ve sızlayan bölge üzerine kapatılarak ilgili kısmın ağrısının dinmesine fayda sağlamaktadır. Bu uygulamalar halen Anadolu halk hekimliğinde işlerliğini devam ettirmektedir.

3.1.5. Yemin (Ant)

Türk dünyasında da benzer isimlerle anılan ant; Azerbaycan'da and, Başkurtistan'da ant, Tataristan'da ant, Özbekistan'da ant, Kazakistan'da ant, sert, Kırgızistan'da ant, kasam, şert, Türkmenistan'da ant, aht, kasam, Doğu Türkistan'da (Uygur) ant, kasam (Ercilasun, vd. 1991: 22-23) şeklinde görülmektedir.

Türk toplumunda antlar, dönemlere göre değişik formlara girerek günümüze kadar ulaşmıştır. İlk dönemlerde tabiattaki ay, güneş ve yıldız gibi unsurlar üzerine yemin edilirken daha sonra toplumun yaşayış tarzına bağlı olarak at, silah, saban gibi nesnelere üzerine yemin edilmeye başlanmıştır. İslamiyet'in kabulüyle birlikte dini bir özellik kazanan toplum hayatında dini kavramlar üzerine yemin edilmeye başlanmıştır.

Romanın başında, Bihruze ve Ömer'in mektebe gittikleri zaman dinledikleri hikâyede Selil ve Selma nikâhlanıp obalarına dönmek için yola çıktıklarında düşman tarafından saldırıya uğrarlar. Bu esnada kurtulamayacaklarını fark ettiklerinde Selma: *"Allah'a ant içerim ki eğer sen benim kanımı dökmeyen ben kendi elimle yine döker, senin kanına karıştırırım. Kıyamet gününde hor ve kederli kalkmamaya ant olsun."* (Pala, 2016: 21) der. Sonra düşmanın kendilerine saldırması üzerine Selil, Selma'nın boynunu kılıç darbesiyle keser ve sonra da son düşmanı öldüresiye kadar direnir. Son düşmanı öldürdükten sonra kızın üstüne kapanarak ruhunu teslim eder. Ömer ve Bihruze dinledikleri bu hikâyeden etkilenerek Ömer, Bihruze'ye: *"Kıyamet gününde hor ve kederli kalkmamaya ant olsun mu Bihruze?"* Bihruze de: *"Bin kere ant olsun, milyon kere ant olsun."* (Pala, 2016: 22) der. Böylece sevgililer birbirlerine olan sadakatlerini yeminleriyle güçlendirirler. Her iki yemin eyleminde de "Kıyamet"ten bahsedilerek kutsal bir kavramın üzerine yemin edilmiştir. Buradaki yemin eyleminde dini unsurların ön plana çıktığını görmekteyiz.

Çaldıran Savaşı öncesinde, Şah ve Sultan arasında mektup götürüp getiren elçilerin bazen başına çeşitli hadiseler gelmektedir. Bu nedenle Şah'ın yanındaki elçiler sefere çıkmadan önce her ne koşulda olursa olsun Şah'ın yanında olacakları üzerine yemin etmektedirler. *"...Şah'ın dostuna dost, düşmanına düşman olmaklığa hep beraber ant içtik!"* (Pala, 2016: 186).

Türkler, ilk dönemlerde atlı-göçebe-savaşçı bir toplum hayatı sürdürdükleri için kılıç onların günlük hayatlarında önem teşkil eden nesnelere arasında olmuştur. Öyle ki bazı yeminlerini kılıç etrafında oluşturmuşlardır. Kılıç üzerine yemin etmenin birçok farklı şekli olmakla birlikte genç çiftlerin birbirine güvenini pekiştirme amaçlı yatarken aralarına kılıç koymalarının örneğini ilk olarak Dede Korkut destanlarından Uşun Koca Oğlu Segrek Boyu'nda görmekteyiz (Ergin, 1994: 228).

Destanda gördüğümüz araya kılıç koyarak yatmanın benzer örneğini Şah ve Sultan romanında görmekteyiz. Romanda, Şah İsmail'in ikinci karısı Taçlı Sultan Şah'la evli olup her yerde ona itaat etmesine rağmen akşam ikili aralarına kılıç koyarak uyumaktadır (Pala, 2016: 103). Kılıç kullanarak yemin etmenin farklı bir şekli yine romanda şu şekilde karşımıza çıkmaktadır. Yeniçeriler karşısında tarumar olan Şah İsmail'in askerleri durumun kötüye gittiğini görürler. Bu durumda, sonuna kadar savaşmadan başka çareleri yoktur. Taçlı Sultan ve Kamber Can da durumun farkındadır. İkisi kılıçlarını kabzasından çekerek uçlarını havada birbirlerine temas ettirirler (Pala, 2016: 218). Bunun anlamı "İkimiz artık biriz." diye verilen bir yemindir.

Türk toplumunda, yemin etmenin farklı bir şekli de koltuk altından geçirme geleneğidir. Zamanla bu gelenek gömlek altından geçme şekline dönüşmüştür. Bireylerin birbirine olan güvenini pekiştirmeye yönelik bir uygulamadır. Romanda, yıllar süren mücadeleler sonucunda Tebriz'in alınmasıyla şehrin her yanında eğlenceler düzenlenir. Toylarda, doyumluklar olur. Genç kızlardan kırk tanesi kırk delikanlıyla gömlekten geçirilip evlendirilir (Pala, 2016: 46-47). Gömlek altından geçirme motifinin bir benzerini Bamsı Beyrek Boyu'nun Osmaniye varyantında görmekteyiz. Hikâyede, kahraman gurbetteyken yaşlı ninenin evine misafir olmak ister. Yaşlı kadın kahramanı evine almadan önce göyneğinin (gömlek) altından dokuz defa geçirir (Kaybal, 1999: 118). Bu sayede yaşlı nine kahramanın kendisine olan güvenini bir kat daha pekiştirmektedir. Gaziantep ve çevresinde yeni evlenen çiftler düğünden sonra evlerine geldiklerinde yeni gelin damadın anne babasının evin kapısı önünde karşılıklı olarak bağladıkları kollarının (koltuklarının) altından geçerek eve girmektedir. Bu sayede o evin bir üyesi olacağına ve onların sözlerinde çıkmayacağına bir anlamda söz vermektedir.

Allah, kitap, peygamber gibi dini kavramların üzerine yemin etme geleneği İslamiyet'in kabulüyle karşımıza çıkan bir gelenektir. "*Yerleşik hayata geçmeleriyle birlikte antlarda biraz daha yiyecek ve içecekler ön plana alınmaya başlanmıştır: Tuz hakkı, bereket hakkı, tuz-ekmek hakkı, un hakkı, nimet hakkı, vb.*" (Alptekin, 2009a: 24). Romanda, Şah İsmail ve komutanları Horasan tarafına sefer düzenlemektedirler. Zafer kazandıkları sırada Şah İsmail'in konuşmasından sonra askerler daha sonraki zaferler için şu şekilde yemin etmektedirler: "*Nimet hakkına, şih devletine, gaziler kuvvetine, Allah Allah, Allah Allaaaah, Hüü! Hüü! Hüüü!*" (Pala, 2016: 120).

Çaldıran Savaşı sırasında; farkında olmadan kendi ikiz kardeşi Hasan'ı öldürüp onun kılığına girdikten sonra Şah'ın güvenini kazanan Hüseyin, Şah'la birlikte semah tutmaya başladığında Şah'ın dilinde Yavuz Sultan Selim'in atalarının yeminini bozarak, tuz ekmek hakkını unutup birbirleriyle savaşa girmeleri aktarılmıştır (Pala, 2016: 315).

Tuz ve ekmek de insanların yerleşik yaşama geçmesi sonucunda üzerine yemin ettikleri kutsal değerlerdendir (Alptekin, 2009a: 24). Toplumda yapılan bir yeminin bozulması hoş karşılanan bir durum olmayıp üzerine yemin edilen nesnenin kişiye zarar vereceği düşüncesi en yaygın inanıştır. Bu nedenle yapılan yeminin bozulması sonucunda ise yemini bozan kişi kendisine zarar gelmemesi günümüzde kan akıtma, bir fakire para verme ya da oruç tutma gibi uygulamalar yapılmaktadır.

Taçlı Sultan ve Kamber Can esir düştükten sonra baş başa kaldıklarında durumlarını konuşup ortak karar alırlar. “*Bizim için kederlerle dolu yeni bir hayat başlıyordu ve ayakta kalabilmek için Osmanlıya ‘oh olsun!’ dedirtmemek için geride bıraktığımız hiçbir şeye üzülmemek üzere birbirimize yemin ettik.*” (Pala, 2016: 258).

Başlangıçtan günümüze kadar değişik formlarda karşımıza yemin etme geleneği, Şah ve Sultan romanında Türk kültürünün gerek İslamiyet’in kabul edilmesinden önceki şekillerinde gerekse İslamiyet’in kabul edilmesiyle dini mahiyet kazanmış özellikleriyle aktarılmıştır.

3.1.6. Fal

Divanu Lügati't Türk'te Kaşgarlı Mahmud, ırk kelimesini "*Kehanet, fal, insanın içindeki gizli şeyleri ortaya çıkarma.*" (Kaşgarlı Mahmud, 2014: 657) şeklinde izah etmiştir. İnsanların geleceklerini meraklarından ötürü fal çevresinde her toplumda ve dinde değişik uygulamalar ortaya çıkmış ve kitaplar yazılmıştır. Türklerin falları ilgili inanışlarının temeli eski Türk dini Şamanizm'e kadar uzanmaktadır (İnan 2000: 151).

Romanda, çok başarılı bir devlet adamı olan Emir Zekeriya'nın simya, cifr, fal ve remil gibi gizli ilimlere ilgisi olduğu romanın daha girişinde ifade edilmektedir. Halk hikâyelerinde, kahramana ve yanındakilere gelecekte haber vererek onların işini kolaylaştıran falcılar vardır ki bunların başvurdukları yöntemlerden biri de remil falına bakmaktır. Remil, kumla bakılan bir tür faldır (Aydoğan, 2006: 99). Remil falına bakan kişilere remilci adı verilmekte ve remillere destan ve halk hikâyelerinde en çok koca karılar bakmaktadır.

İran ülkesinde remil falına bakmak halk arasında genel anlamda yaygın bir gelenek olmasına rağmen hükümdar Şah İsmail buna itibar etmemektedir. Şah İsmail, Şehzade Selim'in derviş kılığında sarayına gelip kendisiyle rahatça satranç oynadığını duyunca komutanlarından Emir Zekeriya'ya şu şekilde sitem eder: “*Bir adamın kılık değiştirmesini de açığa çıkaramayacaksa senin remil fallarına neden tahammül edeyim!*” (Pala, 2016: 96).

Başarılı bir devlet adamı olan Şah İsmail'in komutanı Emir Zekeriya'ya remil falına tahammül etmemek istediğini söylemesi onun akıl ve sağduyu çerçevesinde hareket ettiğini göstermesi açısından önemlidir.

3.1.7. Toy

Toy; Türkçe Sözlük'te ziyafet, şölen, yemekli eğlence (Türkçe Sözlük, 1998: 2242) şeklinde tanımlanmaktadır. *"Türklerin ilk törenleri içerisinde en önemlisi şölen/şeylandır. Kelime ister şölen, isterse düğün olsun ana fonksiyonu açların doyurulması çıplakların giydirilmesidir."* (Alptekin, 2009b: 318). Doğum töreninden ölüm törenlerine kadar hayatın her aşamasında karşımıza çıkan toyların en büyük amacı, her ne zaman veya her ne ortam da meydana gelirse gelsin birlikteliği ve paylaşımcılığı desteklemesidir.

Türk toplumunda toylar; çocuğun doğumu üzerine, ad verilirken, bir başarı sonrasında, düğünlerde, ölen kişinin ardından yas törenlerinde tertip edilmektedir. Türk toplumunda toylar ayrıca kurultay anlamına da gelip önemli devlet işlerinin görüldüğü yer olarak da tasvir edilmekteydi. Mesela Oğuz Kağan Destanı'nda; Oğuz, ülkesini oğulları arasında paylaştırırken büyük bir toy düzenlemiştir. Toyda sağ tarafına kırk kulaç yüksekliğinde bir direk diktirip üzerine altın tavuk yerleştirmiş, altına ak bir koyun bağlamıştır. Sol tarafına kırk kulaç yüksekliğinde bir direk diktirip üzerine gümüş bir tavuk koymuş altına bir kara koyun bağlamıştır. Kırk gün süren bu toyda Üç oklar ve Boz oklar sınırsızca yiyip içmişlerdir. (Bang-Rahmeti, 1936: 31-32).

Oğuz Kağan Destanı'ndan Dede Korkut Hikâyelerine uzanan çizgide değişik amaçlar çerçevesinde düzenlenen toyların simgesel bir anlam dünyası vardır. Bu simgesel anlam içerisinde en önemlisi cihan hâkimiyeti ülküsü ve bu ülkü gerçekleşirse paylaşımın ne şekilde gerçekleşeceğiyle ilgili bilgiler içermesidir (Duymaz, 2005: 38). Romanda karşımıza çıkan iki toy da bir başarı sonrasında yani savaş kazanılması durumunda gerçekleştirilmiştir. Ali Duymaz'ın ifade ettiği gibi düzenlenen toyların bazılarında cihan hâkimiyeti ülküsü vardır. Osmanlı Devleti'nin izlediği politika cihan hâkimiyeti anlayışdır. Bu anlayış uğruna çıkılan yolda düzenlenen toylarda bu sembolik anlam varlığını göstermektedir. Romanda; yıllar süren mücadeleler sonucunda Tebriz'in Osmanlı ordusu tarafından alınmasıyla şehrin her yanında eğlenceler düzenlenip toylar ve doyumluklar tertip edilir (Pala, 2016: 46-47). Burada düzenlenen toy Osmanlı Devleti'nin ihtişamını yansıtabilecek düzeyde bir toydur.

Romanda anlatılan ikinci toy, Şah İsmail Dulkadiroğulları'nın üzerine sefer düzenlediğinde Elbistan'ı ele geçirdiklerinin akşamında askerlerinin başarılarını kutlamak düzenledikleri toydur (Pala, 2016: 101). Şah İsmail, toya katılarak askerlerin zafer heyecanına ortak olmuş ve onların motivasyonunu güçlendirmeyi amaçlamıştır.

Toylar hangi amaç çerçevesinde düzenlenirse düzenlensin birliktelik ve beraberliği pekiştirici bir yönü söz konusudur. Şah ve Sultan romanında başarı sonunda askerler için düzenlenen eğlence amaçlı toylarda ise askerlerin moralini güçlendirme amacı vardır.

3.1.8. Alkış-Kargış

Alkış ve dua Dîvânu Lugâti't-Türk'te; övgü, dua, insanın iyiliklerini zikretme ve menkıbelerini sayma (peygamber için) salâvat (Kaşgarlı Mahmud, 2014: 548-549) şeklinde tanımı yapılmıştır. Türkler, günlük hayatlarında hem eski Türkçedeki *alkış*ı hem de İslami karşılığı olan *duayı* birlikte kullanmaktadırlar.

Kamber Can, savaş meydanındayken Babaydar'ı hatırlar ve onun bir zamanlar vermiş olduğu kalemlerle onun ruhu için bir Fatiha yazıp toprağa gömmek ister. Ancak kalemi bulduğunda kalemin ikiye bölünmüş olduğunu görür. O zaman Babaydar'ın öldüğüne fikir getirir.(Pala, 2016: 206). Babaydar, Kamber Can'ın küçüklüğünde onun için sınırsız iyilikler yapmış, belli bir anlamda onun küçük yaşta hayatı tanınmasını sağlamıştır. Zamanında kendisine iyilikleri dokunan kişiyi unutmayan Kamber Can, uzak diyarlarda olduğu için Babaydar'a dua ederek yâd etmek istemiştir.

Kamber Can, daha küçük yaşlardayken onu yetiştiren Babaydar adlı kişinin yanında kalırken gün içerisinde bahçelerini vahşi hayvanlardan vs. korumaktadır. Bazen koruduğu bahçeye ayılar gelmesin diye dua etmektedir (Pala, 2016: 6). Babaydar bir akşam Kambercan'a "*Artık bostanımız Hak-Muhammed- Ali korusun; canavarları Hüseyin ruhu kovsun.*" (Pala, 2016: 7) şeklinde dua etmiştir. Kamber Can da "*Amin*" diyerek duanın gerçekleşmesini istemiştir.

Dualar bir kişiye iyi dileklerde bulunmak amacıyla veya sıkıntılı bir durumdan kurtulmak için yaratıcıdan yardım istemeyi içermektedir. Romanda, Taçlı Sultan ile Kamber Can sohbet ederken Taçlı Sultan'ın Ömer'i kaybettiği gün Tebriz'de öldürülen Sünnilere bakıp "*Müslüman öldüren birisine nasip olmamayım.*" şeklinde dua ederek Allah'tan yardım dilediğini görmekteyiz (Pala, 2016: 355). Buradaki dua yaratıcıdan yardım etmesi için yapılan bir eylemdir.

Savaş meydanında Şah İsmail'in zor duruma düşmesi üzerine Kamber Can ve Taçlı Sultan birbirlerine verdikleri sözü yerine getirmek için ölmeye karar verirler. Ancak Kamber Can bu arada normal bir ölüm olmayıp Ali Murtaza'ya, Muhammed Mustafa'ya çıkan hayırlı bir ölüm olsun, şeklinde dua eder "*Rabbim! Ağzım has, binitim yürük olmasın isterse Ali Murtaza'ya çıkan, Muhammed Mustafa'ya çıkan bir ölüm ver!*"(Pala, 2016: 223).

Kargış ve beddua Dîvânu Lugâti't-Türk'te; lanet ve lanetleme olarak karşımıza çıkmaktadır (Kaşgarlı Mahmud, 2014: 686). Kargışlar; sıkıntı, yapılan haksızlık veya uğranılan bir kötülük karşısında dile getirilen sözlü eylemlerdir. Kargışlarda kişilere yapılan haksızlığın karşılığını bulması ve eylemi yapanın cezalandırılması yaratıcıdan çeşitli şekillerde istenmektedir.

Romanda, sonraki dönemlerde Şah İsmail'in ikinci hanımı Taçlı Sultan'ın sarayda yardımcısı olacak olan Kamber Can köyünden alınarak Erdebil'e saraya getirildiğinde hadım edilmiştir. Bu durum, Kamber Can'ın aklına her gelmesinde: "*Yüce Tanrım... Kim bunu bana reva gördüyse sen de onu bin belaya reva gör.*" (Pala,

2016: 75) diyerek beddua da bulunur. Kamber Can kendisine yapılan haksızlığın aynı şekilde karşılık bulmasını yaratıcıdan talep etmektedir.

Şehzade Selim, artık devlet yönetiminde yetersiz olduğunu düşündüğü için babasını şimdi Yunanistan sınırları içerisinde bulunan Dimetoka Sarayı'na gönderir. Bu duruma çok üzülen II. Bayezit: “*Oğul, beni zebun ettin, inşallah şîr-i pençeler elinde can veresin!*” diyerek boynunu bükerek oğluna beddua etmiştir (Pala, 2016: 143). II. Bayezit'in ettiği beddua kabul olmuş Şehzade Selim, sultan olup Edirne'de sefere giderken sırtında çıkan şîr-i pençe beni yüzünden zehirleyerek ölmüştür (Pala, 2016: 353). Türk toplumunda ana ve babanın bedduasını (ah) almanın çok tehlikeli olduğu dile getirilmiştir. Anadolu'da anne ve babanın söylediği bedduanın hemen yaratıcı nazarında kabul edildiğine inanılmaktadır.

Kişilerin alkış ve kargışı söyleme anındaki samimiyeti çok önemlidir. Gerek alkış gerekse kargış içten söylendiği an yaratıcı katında daha çabuk kabul gördüğüne inanılmaktadır. Söylendiği an içtenlik taşımayan sembolik alkış ve kargışlarında kabul görmediği düşüncesi hâkimdir. Yavuz Sultan Selim'in ölümü arkasında babasının ettiği bir bedduanın olduğu bilinmesi bu açıdan önemlidir.

3.1.9. Oyunlar

Oyunu, yaş gözetmeksizin bireyin boş vaktini değerlendirmek amacıyla ortaya koyduğu bazen amaçlı bazen amaçsız etkinlikler bütünü olarak ifade edebiliriz (Alptekin, 2016: 305). Oyunlar her yaştan insan grubuna hitap edip onların zekâ gelişimine yardımcı olmaktadır. Romanda oyun olarak karşımıza satranç çıkmaktadır. Satranç oyunu tamamıyla zekâ gücünü ölçen bir oyundur. Şah İsmail, satranç oyununa merak salan bir şahıdır. Aynı şekilde Şehzade Selim de kendini bu alanda geliştirmiştir.

Şah İsmail, bu alanda kimsenin kendisinden daha fazla söz sahibi olmasını kabullenememektedir. Öyle ki Şah İsmail ülkesindeki bir dervişin satranç oyununda herkesi yendiğini duyar duymaz onu makamına çağırarak ona satranç oynamayı teklif eder. “*Derviş baba!... Duyarım ki satrançbaz olup şehrimde herkesi yenermişsin. Ok müsabakasında kemankeşlerimi seyretmek yerine merakımdan buraya gelmişim. Hele benimle satranç oynamak dilersen karşıma geçesen.*” (Pala, 2016: 90).

Yetişkinlere yönelik oyunlarda eğlenmenin yanında kıyasıya mücadele söz konusudur ki yarışa katılan gruplar diğer tarafın gücünü, zekâsını ve çevikliğini ölçmektedir (Alptekin, 2016: 305). Romanda, İran'da geleneksel olarak yüzyıllar boyunca Pers okçuları tarafından başlatılıp her yıl aynı tarihte yapılan ok müsabakalarından bahsedilmektedir. “*Öğrendiğime göre sabahleyin sarayın dış kapısının açıldığı meydanın Alişah Cami cihetinde ok atma müsabakaları yapılacaktı. Bu müsabakalar yüzyıllar evvel Pers okçuları tarafından başlatılmış, her yıl aynı tarihte devam edermiş.*” (Pala, 2016: 79).

Bu oyunlar, bireylerin kahramanlığını göstermesi açısından önemlidir. Türklerde kahramanlar muhtelif eğlencelerde ve düğünlerde bir araya geldiklerinde kendi

aralarında ok atma müsabakaları düzenlemektedirler. Bamsı Beyrek Destanı ve varyantlarında kahraman sevgilisinin düğününe son anda yetiştiğinde düğüne katılanların güç gösterilerini bir ağaca asılı yüzüğü vurmak için ok atarak gerçekleştirdiklerini görülmektedir (Ergin, 1994: 143).

Romanda ortaya konulan oyunlar tarihi süreç içerisinde oyunların hangi amaçlar çerçevesinde oluştuğunu göstermektedir. Oyunlar sadece bireyin boş vakitlerini geçirmek için değil; aynı zamanda güç ve zekâ sembolü unsurlar olarak da karşımıza çıkmaktadır.

3.1.10. Kılık Değişirme

Halk anlatılarında, kahraman değişik nedenlerden dolayı kılık değiştirme gereği duyar. Burada tanınmamak ve kimliğini gizlemek amacı vardır (Bakırcı, 2010: 861). Kılık değiştirmeler, anlık çözümler olup kişinin kimliğini gizlemesi açısından önemlidir. Kılık değiştirme genellikle geçici çözümler olduğu için kıyafetin değiştirilmesi veya kıyafete bazı aksesuarın eklenmesiyle yapılmaktadır.

Şah İsmail, bir sefer sırasında ırmak kenarındayken derviş kıyafetli bir kişi yanına yaklaşır. Derviş, Şah İsmail'den şehir zindanlarında tutulan bazı yetimlerin affedilmesini diler. Bu çocukların Tebriz'in el değiştirmesi sırasında kimsesiz kalan Sünni çocuklar olduğunu, dile getirir. Şah, bunu kabul etmez. Derviş kılığındaki kişiyi öldürürler. Daha sonra o kişinin derviş değil, derviş kılığına girmiş Tebriz'in inci tüccarlarından Sünni Osman Alp olduğunu öğrenirler (Pala, 2016: 70-71).

Romanda, Şehzade Selim ile yardımcısı Hüseyin Tebriz'e gitmek için kılık değiştirmeye başvurur. Öyle ki Şehzade Selim Trabzon sokaklarında sık sık yaptığı gibi gezginci bir Kalenderi kılığına girmeyi tercih eder (Pala, 2016: 77). Şehzade Selim başvurduğu yöntem sayesinde halk arasında rahatça dolaşmış ve istediğine kısa yoldan ulaşabilmiştir. Köroğlu kollarında da Köroğlu yabancı bir diyara giderken genellikle kılık değiştirmekte ve bu sayede hiç tanınmamaktadır. Bağdat Kolunda; *"Köroğlu, dervişan elbiselerini giyip, mervane külahı örttü başına. Dokuz yüz doksan dokuz taneli teşbih elinde, keşkül kolunda, asa elinde. Bir takma sakal taktı. Sakal ak pak. Kıyafeti koydu bir ihtiyar dede kılığına."* (Kaplan, vd. 1973: 309-310).

Köroğlu Destanı'nın Bağdat kolunda; Köroğlu'nun yaptığı gibi bazen kılık değiştirme değişik aksesuarlardan faydalanılarak olmaktadır. Romanda, Sultan Selim'in ordusunda ona benzerliğiyle tanınan Doğan Alp Gazi vardır. Gerektiği durumlarda karargâhta bir kargaşa çıkması durumunda burnunun altına samur kılından burulmuş bir bıyık yapıştırarak Sultan'ın otağına girerek onun kaftanını giymektedir (Pala, 2016: 159).

Osmanlı Yeniçerileri, savaş alanının her yerinde hâkimiyeti ele geçirinca çaresiz kalan Şah İsmail'in yanındaki kadınlar ve onların yardımcıları ya hizmetçi kılığına girerek ya da savaşta ölenlerin elbiselerini vücutlarına kapatarak kaçmaya

çalışmaktadırlar (Pala, 2016: 219). Kadınların hizmetçi kılığına girmeleri bir çaresizlik karşısında durumu halletmeye yönelik yapılan bir kılık değişimidir.

Kılık değiştirmeden farklı olarak don değiştirme vardır ki bu mitolojik dönemin izlerini taşıyan uygulamalardır (Önal, 2010: 1276). Romanın bazı yerlerinde İskender Pala, Tebriz halkının ağzından Şah İsmail'i Hz. Ali'nin don değiştirmiş hali olarak gördüklerini ifade etmektedir (Pala, 2016: 141).

Tahkiye edici metinlerde kahramanların önüne çıkan engelleri başarabilme yollarından birisi de kılık değiştirme yöntemidir. Romanda kahramanlar başarıları sıkışığında kılık değiştirme yöntemine başvurarak bu sıkışıklığı gidermektedirler.

3.1.11. Rüya

Rüya, Divanu Lügati't Türk'te *tūş* (düş) (Kaşgarlı Mahmut, 2014: 399) şeklinde geçmekte olup Türk toplumunda rüyanın bazı durumların habercisi olarak algılandığı için çevresinde önemli uygulamalar çıkmıştır. Rüya, tüm toplumlarda ortaklık arz etmesine rağmen rüya yorumlarında kültürel ve dini unsurlar ön plana çıkmaktadır.

Şah İsmail'in ikinci hanımı Bihruze küçükken mektebe gider. Orada arkadaşı Ömer ile ders dinlerken hocaları onlar hikâyede Selil isimli bir delikanlıdan bahseder. Selil dayısının kızı Selma'yı rüyasında bir kelebek olarak görür (Pala, 2016: 19).

Bu kelebek romanda bir aşkın sembolü olarak karşımıza çıkmaktadır. Kelebek, Türk toplumunda kısmet ve baht açıklığı anlamlarına gelmektedir. Hikâyeyi dinleyen Ömer ve Taçlı Sultan bir an hayal âlemine dalarlar ve uyandıklarında henüz kendilerinin bade içmemiş olduklarını hissederler. Sadece hikâyenin verdiği etkiden ötürü ikisi de elleri ve yanakları kızarmıştır.

Romanda, istihare uykusuna yatma ve bu uyku esnasında görülen rüyanın yorumu da söz konusudur. İstihare, bütün günahlar için tövbe edildikten sonra iki rekât nafîle namazı kılıp yapılacak eylemin hayırlı olup olmadığıyla ilgili rüyaya yatmak olarak ifade edilmektedir. İstiharede görülen rüyaya göre yorum yapılır ve ona göre hareket edilir. Şah İsmail derviş kılığındaki Şehzade Selim'e kendisinin Erzincan'ı fethedip doğuya doğru akın düzenlediği zaman istihareye yatıp ona göre yol aldığını ifade etmiştir. "*Hele bak kongay ışığa! Bir vakit ben de Erzincan'dan bu yana gelmek için istihareye yatmışım, masum imamların ruhları emrettiği üzre Erdebil'e varmışım. Hele Erzincan'dan hayıra çıkmak sana hayır getirsin derviş!*" (Pala, 2016: 91).

Taçlı Sultan İstanbul'a getirildikten Sultan Selim tarafından Cafer Çelebi isminde yaşlı bir kişiyle evlendirilir. Cafer Çelebi, Taçlı Sultan'a o kadar âşık olur ki onun hakkında çok güzel şiirler yazar. Bu durumu kıskanan Sultan Selim, Cafer Çelebi'yi öldürtür. Daha sonra Sultan yaptığı hatanın farkına varır ancak Cafer Çelebi zamanla onun rüyalarına girmeye başlar. (Pala, 2016: 304). Rüyalar psikolojik temelli durumlardır. Rüya, rüya gören kişiyle rüyaya giren kişi arasındaki etkileşimden oraya çıkmaktadır. Kişi bilinçaltına ittiği bir durumu rüya sayesinde gün yüzüne çıkartır. Bu

durumda iç dünyasında yaşadığı acı verici olayları rüya sayesinde atarak psikolojik olarak da rahatlamaktadır. Romanda Sultan Selim'in bilinçaltına attığı acı durum rüya sayesinde ortaya çıkarak belli bir anlamda Sultan Selim'in rahatlamasına vesile olmaktadır.

Türk toplumunda rüya ve görülen rüyanın yorumu eski Türk inanç sistemine kadar uzanmaktadır. Eski dönemlerde devlet adamlarının yanlarında rüya tabiri yapan rüya yorumcularının olduğu bilinmektedir. Ancak rüyanın herkese anlatılmaması ve yorumlatılmaması gerektiği de ayrı bir husustur. Romanda görülen rüyanın anlatıldıktan sonra hayra yorulması da Türk toplumunda insanların geleceği yorumlamada iyimser yaklaşımlarını göstermesi açısından önemlidir.

3.1.12. Hediye

Türk toplumunda hediye verme geleneği birlik, bütünlük ve beraberliği kaynaştırmaya yönelik uygulamalardandır. Bir kişinin başarısını ödüllendirmek için hediye verildiği gibi verilen bir davete de hediye ile iştirak etmek büyük bir inceliklerdir. Türkler ilk dönemlerden beri komşu oldukları Çinlilerle ve komşu milletlerle elçileri aracılığıyla hediye alışverişi yaparak dostluklarını pekiştirdikleri bilinmektedir.

Şah ve Sultan romanında Şehzade Selim derviş kılığında gittiği İran'da Şah İsmail'in huzuruna çıkınca ikisi arasında satranç müsabakası gerçekleştirilir. Oyunun sonunda Şah İsmail, derviş kılığındaki Şehzade'ye yenilir ve hediye olarak ona zümrüt kaşlı altın bir yüzük hediye eder. *"Derviş, hediyemizdir, gönülün kırılmasın, alsın ve sonra yeniden gelesin."* (Pala, 2016: 93). Şah'ın satrançta yenilmesine rağmen dervişe yüzük hediye etmesi geleceğe yönelik kurulacak dostluk amacı taşımaktadır, diyebiliriz.

Şah İsmail ve Sultan Selim Çaldıran'da savaşmadan önce birbirleriyle birkaç kez mektuplaşmışlardır. Bu mektuplaşma esnasında birbirlerine uyarı ve tehditler içeren kelimeler olduğu gibi belirli anlamlar taşıyan hediyeleşmeler de söz konusudur. Sultan Selim'in yazdığı bir mektup üzerine Şah İsmail de mektupla karşılık verir. Ancak mektubun yanında bir hediye gönderilmesini emir buyurur. Hediye bir hokka dolusu esrar olacaktır. Hediye mercan bir zarfa konulacak ve zarfla birlikte Sultan'a teslim edilecekti. Burada ya mektubun dumanlı bir kafayla yazıldığı anlamı çıkacak ya da Sultan'ın babasına esrar alışkanlığıyla itham edilmesi sonucu çıkarılacaktı (Pala, 2016: 179). Romanda görülen hediyeleşmelerde kullanılan hediyeler belli bir anlamda mesaj anlamı da taşımaktadır.

Şah ve Sultan arasında mektuplaşma devam ederken mektuplardaki konuşmaların türüne göre de hediye alıp verme de devam etmiştir. Testi testi şaraplar, dervişlere has aba ve hırkalar, kuvvet şurupları, müstehcen resimler ve zehirli hançerler ikili arasında gelip gitmiştir (Pala, 2016: 180). Bunlar arasında en ilginçlerinden biri de şudur:

"Hamiş: Mektubunla birlikte bize bir tas içinde at pisliği göndermişsin. Buna karşılık sana bir kavanoz bal gönderdim. Ne de olsa herkes karşısındakine kendi

yediğinden ikram eder!”(Pala 2016: 183).Toplumumuzda hediyeler manevi yönden değerli kabul edilip hediye için “Hediyenin büyüğü küçüğü olmaz.” ifadesi kullanılmaktadır.

Romanda hediyelerin farklı amaçlara hizmet etmek amacıyla kullanıldığını görmekteyiz. Öyle ki Şah İsmail’in derviş kılığındaki Şehzade Selim’e aralarındaki dostluğun pekişmesi için yüzük hediye etmiştir. Diğer yandan ilerleyen dönemlerde birbirlerine gönderdikleri hediyelerde artık dostluktan ziyade, kendi iç dünyalarını yansıtan veya karşılarındakileri psikolojik olarak yoracak hediyelere dönüştüğünü görmekteyiz. Burada hareketle gerek bireyler gerekse toplumlar arasında gerçekleşen hediyeleşme eylemi sırasında kullanılan hediyelerin belirli anlamlar içerdiğini söyleyebiliriz.

3.2. Kültler

3.2.1. Hayvan Kültü

Tarihin ilk dönemlerinden beri doğa ile iç içe bir hayat yaşayan Türklerin günlük hayatlarında ve folklorunda hayvanlarlar çeşitli şekillerde yer bulmuştur. Yaradılış mitinden, destanlara ve efsanelere, masallara birçok edebi metinde ve halk hekimliğinden halk baytarlığına birçok yerde hayatın kaçınılmazları arasına girerek bir kült haline dönüşmüştür. Şah ve Sultan romanında şu hayvanlar hakkında bilgi verilmiştir:

At

Türk toplumunun vazgeçilmezleri arasında yer alan atlar da önsezileri güçlü olan hayvanlardandır. Türk’ün kanadı olarak bilinen atlar etrafında Türk dünyasında çeşitli inanışlar söz konusudur. “*Türk destan geleneğinde de at sadık bir dost, zafer kazanılmasında vazgeçilmez bir öge, sahibini ölümden kurtaran cesur bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.*” (Doğan, 2002: 617).

Şah ve Sultan romanında atların da karıncalar gibi önsezilerinin güçlü olması aktarılmıştır Hasan ile Kamber Can savaş meydanında konuşurken savaşı kimin kazanacağı konusu açıldığında Aka Hasan “*Allah bilir kamber can, bir de şu kişneyip duran atlar bilir. Bir tanesinin dili olsa da söylese!... Şah mı kazanacak, Sultan mı ?*”

“*Atlar nasıl bilir ki Aka Hasan?*”

“*Her at, en son koşusunu ne zaman yapacağını bilir ve ona göre bir gece önceden hazırlık yapar da ondan, Kamber Can.*” (Pala, 2016: 207).

Aslan

Türk toplumunda aslan; savaş, zafer, iyinin kötüyü yenmesi, kuvvet ve kudret sembolü olup erken devirlerden beri bilinmektedir. (Çoruhlu, 1999: 149).

Anadolu coğrafyasında görülmeyen aslanlar, ilk dönemlerden beri Türk sanatında özellikle Uygur dönemi süslemelerinde yerini almıştır. (Çoruhlu, 1999: 149). Şah ve Sultan romanında; Sultan Selim ordusuyla Sina Çölü'nü geçtikten sonra yolda öldürülmüş yüz civarında aslan leşine rastlarlar. Yeniçeriler daha önce hiç görmedikleri bu canavarın hatıra olması amacıyla kafalarını parçalayarak dişlerini çıkarıp yanlarına alırlar (Pala, 2016: 326). Romanda, Yeniçerilerin daha önce aslan görmedikleri ifade edilerek bu hayvanın Anadolu coğrafyasında yetişmediği ifade edilmektedir.

Ayı

Ayı, Türkler arasında tabu sayılan hayvanlar arasında yer almaktaydı. Altay Türklerine göre; “*Ayı, yeryüzündeki canlıların efendisi olması için Erlik tarafından çok güçlü ve akıllı olarak yaratılmış olan hayvandır.*” (Dilek, 2013: 28). Yakutlar ve Altaylılarda ayı tabu sayıldığı için adı söylenilmemektedir (Uraz, 1994: 152).

Romanın girişinde Babaydar ile ormanın ücra köşesinde yaşayan Kamber Can'a Babaydar bütün hayvanların belli başlı özelliklerini anlatmış. Özellikle de onların seslerinden ayırt etmeyi öğretir. Kamber Can günün birinde ayılar gelmesin diye sürekli dua etmektedir. Hatta kaç kez "Babaydar!.. Ayılar gelirse ne yapacağız?" diye sormak istemiş, ama buna cesaret edememiştir (Pala, 2016: 6).

Güvercin

Türk kültüründe hem olumlu hem de olumsuz anlamlar çağrıştıran güvercin uzun yıllar posta hayvanı olarak kullanılmıştır. Gerek görünümü gerekse çıkardığı sesle insanda samimiyet ve içtenlik oluşturan güvercin; Dede Korkut Kitabı'nda Azrail'in güvercin donuna girmesinden ötürü insanlar üzerinde soğukluk ve ürperti de yaratmaktadır.

Romanda; güvercin posta hayvanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Şah ve Sultan arasında elçiler vasıtasıyla gerçekleşen haberleşme esnasında elçilere zarar verilmesi üzerine iletişim güvercinle yapılmaya başlanmıştır. Bir defasında Şah'ın adamı Bevey'in başına gelenler Sultan tarafından güvercinle gönderilen bir mektupta Şah'a ulaştığında Şah sinirden güvercinin kafasını koparıvermiştir (Pala, 2016: 180).

Karınca

Divanu Lügati't Türk'te; çumalı, çiğilce (Atalay, 1985: 448) ve karınçak, Oğuzcada karınca (Atalay, 1985: 501) adlarıyla bilinmektedir. Küçük yapılarına rağmen çalışkanlığıyla bilenen karıncalar birçok hayvan masalında bu özelliğiyle yer almıştır. Ayrıca karıncalar bazı felaketleri önceden sezip yuvalarının yerlerini değiştirmeleriyle de bilinmektedir.

Şah ve Sultan romanında da karıncaların önsezilerinin güçlü olması aktarılmıştır. Kamber Can ile Hasan savaş meydanında kendi aralarında konuşurken Kamber Can Hasan'a karıncaların yuvalarını hızlı bir şekilde terk ettiklerini söyler. Aka Hasan nedeni

sorduğunda “*Yarın atların ayaklarının altında ezilmemek için.*” cevabını alır (Pala, 2016: 206).

Kelebek

Kelebek Türk mitolojisinde çok görülmeyen bir hayvandır. Kısacık ömrünü eşsiz güzelliği ve zarafetiyle dolu dolu geçirmektedir. Kelebek ayrıca şans ve kısmet demektir.

Romanın henüz başında Selil ve Selma'nın aşkı anlatılırken Selil, Selma'yı bir kelebeğe benzetmiştir. “*Selil, bir delikanlı idi. Aslanlar yatağında korkusuz, yiğitler harmanında yegâne-i cihan bir delikanlı. Daha on beş yaşına gelmeden edep ve irfanı ile obanın en şöhretlisi olmuştu. Bir gece rüyasında dayısının kızı Betül Selma'nın bir kelebek olduğunu cıvil cıvil renkler arasında neşeyle uçan bir kelebek olduğunu gördü.*”(Pala, 2016: 19).

Köpek

Köpek; Yaradılış Destanı'nda, Tanrı Ülgen tarafından Erlik'in kötülüklerinden insanoğlunu koruması için bekçilik vazifesi verilen hayvandır (Sakaoğlu-Duymaz, 2011: 162-172). Bunun yanında köpek emir dinleyen ve verilen emirleri yerine getiren hayvan olarak da bilinmektedir.

Şah, önce Amid ile Mardin'i kendine bağladıktan sonra Erzurum yoluyla Erzincan'a gelir. Burada nereden akıllarına geldiyse müritleri ondan bir keramet göstermesini isterler. Bunun üzerine Şah köpeği Kıtmircan'a şu emri verdi: “*Allah'ın izniyle git sana emrediyorum ki, şimdi var, ordudaki bütün köpekleri topla ve gidip Dulkadirli'nin bütün köpeklerini huzuruma getir.*” (Pala, 2016:100). Aradan üç gün geçtikten sonra gece Kıtmircan ve arkasında ona itaat eden on iki köpekle çıkagelir.

Sansar

Sansar Türk mitolojisinde çok görülmeyen bir hayvan olup başta kümes hayvanları olmak üzere tavşan, fare, yılan gibi hayvanları yiyerek yaşamını sürdürmektedir.

Şah ve Sultan romanında; Babaydar, Kamber Can'a ormandaki hayvanları tanıtırken sansardan da bilgi vermektedir. “*Tavşan sansardan korkar, sansar çakaldan, çakal ayıdan.*”(Pala, 2016: 6). Babaydar, burada ormandaki hayvanlar hakkında bir tasnif yapmış ve ormandaki düzeni kısaca özetlemiştir.

Tavşan

Tavşan on iki hayvanlı Türk takvimindeki yıl sembollerinden biridir. İlk dönemlerde bolluk sembolü olarak da algılanmıştır. İslamiyet sonrası Türk inanışlarında

da daha çok kurnazlık ve iyi şansın yanında korkaklık ve ürkekliğin de sembolü olmuştur (Çoruhlu, 1999: 183-184).

Şehzade Selim yazdığı mektuplarda Şah'ın korkak olduğunu dile getirmektedir. Bu yönüyle Şah'ı tavşana benzetiyordu. Şehzade Selim, Şah'a yazdığı bir mektupta ona şöyle seslenir: "*Korkak Şah, tavşan gibi meydana çıkmaya cesaret etmezse biz de onunininde basarız!*" (Pala, 2016: 165).

Romanda İskender Pala'nın romanın uygun yerlerinde konunun akışına göre hayvanları aktarması ve hayvan sembolizminden faydalanması romana sürükleyicilik katmaktadır. Seçilen hayvanlar ve yapılan benzetmeler okuyucunun hayal dünyasında canlı betimlemeler yapmasını sağlamaktadır.

3.2.2. Sayı Kültü

Sayılar, her toplumun kültüründe kendilerine göre anlamlar kazanmıştır. Bunda özellikle toplumların kültür yapısı ve dini inanışları etkin paya sahiptir.

İnceleme yaptığımız Şah ve Sultan romanında, Türk kültüründe en yaygın sayı sembolü olan üç, yedi ve kırk sayısının en çok kullanılan sayılar olduğu tespit ettik. "*Gerek, İslâm tasavvufunda, gerekse halk inançlarında üçler, yediler, kırklar kutsal sayılan birer topluluktur.*" (Eyüboğlu, 1998: 223).

Üç

Üç, Türk halk anlatılarında en çok karşımıza çıkan sayılardandır. Özellikle bir eylemin gerçekleşmesinin üçleme kuralı çevresinde gerçekleştiği bilinmektedir. "*Üçleme yeni bir bütünleşmeye yol açar.*" (Schimmel, 2000: 49). Çok farklı anlamlar ifadeler eden üç sayısı özellikle mükemmelliği çağrıştırmaktadır. "*Mükemmellik ve bütünlük sayısı*" ve "*kesin saymanın üst sınırı*" sayılan üç, aynı zamanda "*belirsiz çokluğun bir ifadesi*" olarak görülür." (Durbilmez, 2007: 178).

Şah ve Sultan romanında, aşağıya bazı örneklerini aldığımız üç sayısı zaman, bir eylemin yapılma sıklığı ve miktar bildirmektedir. Ancak her birinde Türk kültürünün kökeninden gelen mitolojik anlamlar saklıdır.

Üç aydır durmadan dağlar ve tepeler aşarak susuz ve aç kalarak sayısız sıkıntıya katlanarak gezip durmanın zihinlere verdiği hummanın sonucu idi bu.(Pala, 2016: 158)

Üç günlük bir yolculuktan sonra öğle sığınağında Akkilise'yi gerilerde bırakıp ... (Pala, 2016: 187).

Yazık ki üç saat sonra kemankeşlerden ancak beşi geri dönebildiler (Pala, 2016: 196)

Üç gün oldu kendine gelmeni bekledi (Pala, 2016: 241).

Yoksa aradan geçen *üç* günde bilmediğim bir şeyler mi olmuştu? (Pala, 2016: 245).

Evet, bu *üçüncü* ihtimali ben düşünmemiştim (Pala, 2016: 247).

Sonra bana doğru ilerledi. *Üç* adım kadar yakınımıdaydı (Pala, 2016: 247).

Benim baygın yattığım *üç* günde neler olmuştu da Taçlı değişmişti (Pala, 2016: 248).

Yedi

Türk kültürüne has özellikler ifade eden yedi sayısı dünya milletlerinde de belli semboller içeren önemli sayılardandır. “7 gezegenin sayısı, tanrıların, kahramanların ya da kahramanlığı ve yaratıcı bilgeliği sembolize eden bilge adamların mitolojik figürlerinin her yeni kılık değiştirmesinde ortaya çıkar.” (Schimmel, 2000: 144).

Şah ve Sultan romanında, aşağıya bazı örneklerini aldığımız yedi sayısı ile ilgili örnekler şunlardır:

Ben ki *yedi* yıldan bu yana onun can dostu, musahibi, yoldaşı, sırdaşı, muhafızı vel hasıl her şeyiydim (Pala, 2016: 145).

Gönül iklimime hükmeden *yedi* iklime hükmetme mücadelesine girmenin gönüllerin sultanı olmanın...(Pala, 2016: 175).

Tam *yedi* defa Sultan’ın bulunduğu tepeye kadar ulaşıp geri döndüğünü gözlerimle gördüm (Pala, 2016: 214).

Oysa savaştan bu yana *yedi* gün geçmesine rağmen Sultan’ın tellalları hâlâ herkesin can ve mal güvenliği olduğunu... (Pala, 2016: 277).

Dördü küffar dillerden olmak üzere *yedi* lisan biliyor olmam, Sultan’a bu dillerde yazılmış kitaplar.. (Pala, 2016: 317).

Meğer Sultan’ın bedeninde *yedi* beni varmış (Pala, 2016: 353).

... saltanatı esnasında *yedi* kişiye galip geleceğini söyleyip gitmiş (Pala, 2016: 353).

Kırk

Kendine has semboller içeren kırk sayısı, tamamlama ve bereketin sembolüdür (Schimmel, 2000: 266). Diğer sayılar gibi kırk sayısının da sembolleşme göstermesinin kökeninde eski Türk dini Şamanizm ve daha sonraki dönemlerde İslamiyet’in büyük

etkisi vardır. “İslam tasavvufunda ibâdet ve tefekkürde yoğunlaşma süresi, genellikle ‘kırk’ (çile, çille) gündür.” (Bilkan, 2009: 71).

Şah ve Sultan romanında, diğer sembolik sayılara göre az kullanıma sahip olan kırk sayıyla ilgili bazı örnekler şunlardır:

Bir günde *kırk* bine yakın insan ölmüş kollar, bacaklar, gövdeler, başlar Çaldıran Sahrası’nda birbirine karışmıştı (Pala, 2016: 212).

... muhtemelen *kırkıncı* kapıda ansızın bozulacak bir tılsım (Pala, 2016: 259).

Bir farkla ki bu defaki eğlenceler *kırk* gün *kırk* gece sürmeyecekti (Pala, 2016: 262).

Çilsütun “*Kırk* sütun” demekti ama aslında yirmi sütunu vardı (Pala, 2016: 364).

Türk kültüründe sayılara önemli anlamlar ve semboller yüklenmesinde ilk dönemlerde Şamanizm’in daha sonra da İslamiyet’in büyük etkisi söz konusudur. Bu nedenle Türk kültüründe, sayılar çerçevesinde zengin bir kültürel anlam zenginliği söz konusudur. Şah ve Sultan romanı, gerek Türk gerekse İslam kültürüne ait öğeleri içinde barındırdığı için sayı sembolizminin zenginliği esere yansımıştır.

3.2.3. Astral Kültler

Türkler, Tanrı'nın gökyüzünde yaşadığını düşündükleri için gökten gelen her şeyde bir mükâfat ya da Tanrı tarafından gönderilen bir ceza olduğunu düşünmüşlerdir. Bu nedenle gökyüzüyle ilgili unsurlara diğerler unsurlara göre temkinli yaklaşmışlardır.

Oğuz Kağan Destanı'nda; Oğuz'un ilk eşi Gök Tanrısı'nın kızı olup gökten ışık içerisinde inmiştir. Oğuz, bu eşinden doğan çocuklarına gökle ilgili isimler vermiştir. Gün, Ay ve Yıldız (Öztürk, 1980: 146) isimleri gökle ilgilidir. Şah ve Sultan romanında da gökyüzüyle ilgili yıldız, güneş ve ayla ilgili örneklerle rastlamaktayız.

Yıldız

Romanın başında Kamber Can akşamları gökyüzüne bakarak yıldızları kontrol etmektedir. Bu sürede eksilen yıldızı var mı, diye merak edip saymaktadır. Eğer bir eksilme olursa kendisini koruyan meleklerle durumu bildirmektedir (Pala, 2016: 5-7). Anadolu Türklüğündeki inanışa göre herkesin gökyüzünde bir yıldızı olup ve kişi ölünce yıldızı da onunla birlikte kaybolmakta veya yeryüzüne düşmektedir. Yazar, Kamber Can'ın gözünden bu duruma telmihte bulunmaktadır.

Kamber Can, gökyüzündeki yıldızları saydığı gibi hayali olarak o yıldızları sakladığı bir kesesi de vardır. Bu kesenin adı yıldız kesesidir. Kamber Can, daha küçük yaşlardan itibaren onu yanında taşımakta başı her sıkıştığında ona elini sürerek yardım almaktadır. Kızılbaşlar, Kamber Can'ı Babaydar'dan almaya geldiklerinde de Kamber

Can yıldız kesesini yanına alıp ve hiç bırakmayacağı üzerine Babaydar'a söz vermiştir (Pala, 2016: 13).

Güneş

Güneş evrendeki en büyük ışık kaynağıdır. Hatta diğer ışık kaynakları da ondan aldıkları ışıkları yansıtmaktadırlar. Bu yönüyle merkez konumundadır.

Babaydar, Şah İsmail'i Kamber Can'a anlatırken onun güneş gibi parladığını ifade etmektedir (Pala, 2016: 9). Romanda, Şah İsmail'in güneşe benzetilmesi onun cihan padişahı olma amacıyla örtüşmektedir.

Ay

Göçebelikten yerleşik yaşama geçişin ürünü olan halk hikâyelerinde genellikle gerek erkek kahramanlar gerekse kadın kahramanların güzellikleri ayın on dördüne benzetilerek anlatılmaktadır. Şah İsmail'in ikinci hanımı Taçlı Sultan ve Ömer küçükken gittikleri mektepte dinledikleri hikâyede, hikâye kahramanı Selma ay yüzlü olarak tasvir edilmektedir (Pala, 2016: 20).

Romanda, gökyüzüyle ilgili kavramaların Türk kültür hayatında olduğu gibi olumlu anlamlar çağrıştıracak şekilde kullanılması gökyüzüne ve gökle ilgili kavramlara karşı olumlu yaklaşımın bir göstergesidir.

3.2.4. Taş Kültü

Yaradılış mitinden başlayarak modern hayatımıza uzanan uzun yolculukta Türklerin hayatında taşlar önemli roller oynamıştır. Savaşçı toplum yapısında sapan taşından; yerleşik yaşamda değirmen taşından... vb. amaçlarla faydalanılmıştır. Taş, Türk kültüründe daha çok dağ kültü içerisinde önem kazanmış ve değerlendirilmiştir. Şah ve Sultan romanında ilk olarak göçebe hayattan yerleşik yaşama geçiş dönemi ürünü halk hikâyelerinde gördüğümüz binek taşı karşımıza çıkmaktadır.

Binek taşı, insanların eski zamanda hayvanlara binmek için kullandıkları taşlardır. Genellikle köy veya şehrin merkezinde bulunan bu taşlar zamanla önemini kaybetmiştir. Şehzade Selim ve yardımcısı Hüseyin, derviş kılığında girdikleri Şah İsmail'in sarayından ayrılırken at satın alırlar. Bir ara Şehzade, Hüseyin'e Ali Şah Camii'nin yanındaki binek taşının yanına kadar gidip geleceğini, dile getirir. Ancak niçin gittiğini bir türlü Hüseyin'e açıklamaz (Pala, 2016: 94).

Şehzade'nin ne yaptığı romanın ilerleyen bölümlerinde ortaya çıkar. Şehzade, Şah'ın kendisine hediye ettiği zümrüt kaşlı yüzüğü oraya saklamıştır. Zaferden sonra şehre gelince binek taşının olduğu yere gelerek sekbanbaşı Balyemez Osman Ağa'ya binek taşının altında bulunan yüzüğü hediye eder. "Ağa, var git, şu kapı eşliğindeki taşı kaldı. Dibine kendi elimle zümrüt kaşlı bir yüzük koymuştum, eğer duruyorsa helal malımdır, sana ihsan ettim." (Pala, 2016: 264).

Kamber Can'ın sürekli taşıdığı ve yıldız kesesi adını verdiği kesenin içerisinde çakıl taşları vardır (Pala, 2016: 255). Kamber Can, bazı durumlarda çaresiz kaldığı zaman bu yıldız kesesindeki taşları oynayarak kendini teselli etmekteydi. Bu yönüyle bu taşların rahatlatıcı özellikleri olduğunu çıkarabiliriz. Hatta Kamber Can esir düştüğü sırada bu kesenin olmadığını fark eder ve çok telaşlanır. Çünkü Babaydar “*Bu keseyi hiç kaybetme, babacığım. Gelecekteki kaderini bunun içindeki yıldızlar belirleyecek! Unutma!*” (Pala, 2016: 256) demişti.

Şah ve Sultan romanında Türk kültüründe önemli bir yere sahip olan taş kültürünün kullanılması, kültürel değerlerin geçmişten günümüze aktarılması açısından önemlidir. İlkel dönemden başlayarak insanoğlu modern çağa kadar taşlara çeşitli anlamlar yüklemişler, taşları kullanmışlar ve kullanmaya devam etmektedirler.

3.2.5. Ateş Kültü

Türk kültüründe Tanrı Ülgen'in hediyesi, İslami düşüncede de yaratılışın dört ana unsuru arasında yer alan “ateş” Türk kültür hayatında önemli bir yere sahiptir. Hastalık tedavisinden geleceğin tayinine birçok rolde kendine yer edinmiştir.

Romanda; Şah İsmail, Taçlı Sultan'ı savaş meydanında kaybettikten sonra içten içe üzülmemektedir. Bu arada katıldığı bir semah sırasında oturduğu posta “Taçlı Sultan Postu” adını verir ve cem meydanına girildiğinde yaktığı bir mumun yanıp tükenmesine kadar semahın devam etmesini buyurur (Pala, 2016: 342). Bu durum artık semahlarda bir ritüel haline dönüşür.

Romanda derinlemesine bir ateş kültüründen bahsedilmemesine rağmen semahlarda bir ritüel olarak kullanılan ateşin hikayesi hakkında bilgi verilmesi açısından önemlidir.

3.3. Halk Edebiyatı Unsurları

Halk biliminin (folklor) bir alt kolu olan halk edebiyatı, halkın düşünce dünyasını yansıtan edebi ürünleri içermektedir. Halk edebiyatı ürünleri halkın ortak düşünce dünyasını yansıttığı için her gruptan, yaştan ve cinsiyetten insana hitap etmektedir.

Deyim ve Atasözleri

Deyimler, bir durum karşısında söylenmiş söz kalıplarıdır. “*Deyimlerin amacı, bir kavramı ya özel kalıp içinde, ya da çekici, hoş bir anlatımla belirtmektir.*” (Aksoy, 1988: 41).

Şah ve Sultan romanı, deyim³ kullanımını yönünden oldukça zengin bir kullanıma sahiptir. Romandaki bütün deyimleri vermek çalışmamızın sınırlarını geçeceği için örnek olması açısından seçmiş olduğumuz bazı deyimleri ve anlamlarını vereceğiz:

Ne yapacağını şaşırarak, çaresiz kalmak anlamında; Yukarı tükürsen bıyık aşağı tükürsen sakal (Pala, 2016: 130).

Belli etmeden, habersiz dinlemek anlamında; ...Emir Ziya da bunu destekler tarzda konuşmalarına kulak kabartıyordu (Pala, 2016: 117).

Bir şeyi ele geçirmek isteğinde olmak anlamında; Şehzade, Şah İsmail'i kontrol ederken hakikatte babasının tahtına göz dikmişti (Pala, 2016: 114).

Çok dikkatli dinlemek anlamında; Çakırkeyifliliğin tesiriyle başımı gömdüğüm yorganın altından Şah'a kulak kesildim (Pala, 2016: 120).

Herhangi bir şeyi önceden düşünmek anlamında; Bilmem gerektiğini hiç akıl edememiştim. (Pala, 2016: 8).

Konuşamaz hale gelmek anlamında; Heyecanlanmıştı. Dili tutulmuş, boğazı kurumuştur (Pala, 2016: 19).

Çok şaşırıp ne yapacağını, ne söyleyeceğini bilememek anlamında; Binlerce ayağın birbirine değdiği meydanın adı itaat olmuş, her şey ve herkes taş kesilmişti (Pala, 2016: 29).

İnsanları birbirine düşürmek, aralarını bozmak anlamında; Efendimize ilk kırgınlığı bu yüzden baş göstermiş, aralarına fitne düşmüştü (Pala, 2016: 44).

İstemediği hâlde birinin işine yarayacak biçimde davranmak anlamında; Tabii bu en çok ganimet isteyen askerlerin ekmeğine yağ sürdü (Pala, 2016: 54).

Görmezlikten gelmek, hoş görmek, bağışlamak anlamında; Kible-i Âlem Efendimiz buna göz yummuş, bilmezden, duymazdan gelmişti (Pala, 2016: 55).

Çok öfkelenmek anlamında; Tabii Şah bunu öğrenince küplere binmiş (Pala, 2016: 99).

Hatırlamak anlamında; “Yoksa bilmiyor muydu?” sorusu aklıma düştü.(Pala, 2016: 81)

³Çalışmamızda, deyim ve atasözlerinin anlamları için Türk Dil Kurumunun resmi internet sitesi <http://www.tdk.gov.tr>, adresinden faydalanılmıştır

Çok kalabalık olduğunu anlatmak anlamında; Sahipabad Meydanı'nda iğne atılsa yere düşmeyecek (Pala, 2016: 262).

Tuzağa düşürmek anlamında; Şehirde sokakları bilmeyen Kadir Beşe'yi faka bastırmanın bin bir yolu vardı (Pala, 2016: 272).

Birilerinin hoşuna gidecek, gururunu okşayacak şekilde davranmak anlamında; İstanbul'daki bütün dedikoduları evden eve taşınan ve her hanımın nabzına göre şerbet vermesini iyi bilen bohçacı ve çamaşırcı hanımlar (Pala, 2016: 334). deyimleri kullanılmıştır.

İslamiyet'in kabulünden önceki sözlü dönem edebiyatı ürünü olan atasözleri, bu dönemde sav; İslamiyet'in kabulünden sonraki dönemdeki edebiyatta da darb-ı mesel adıyla anılmıştır. Doğan Aksan atasözlerini; çoğunlukla bir cümle biçiminde oluşup bir yargı anlatan, bazen ölçü ve uyakla ifade edilen sözlerdir (Aksan, 1990: 38) şeklinde izah etmiştir. Bir cümleden oluşan bu edebi ürünlerde uzun yıllar sonucunda elde edilen tecrübelerin varlığı da unutulmamalıdır.

Şah ve Sultan romanında karşımıza çıkan atasözleri şunlardır:

Sonunda büyük bir başarıya ulaşmak için yok olma tehlikesi bile göze alınır, anlamında; Ya kuzgun leşe ya devlet başa (Pala, 2016: 114).

Tanrı her yaratığın rızkını birlikte yaratır, anlamında (Aksoy, 1988: 120); *Oğlak doğsa arıkta otu biter.* (Pala, 2016: 62)

Nesle çekileceği anlamında; Yılan deliğinden yılan çıkar (Pala, 2016: 70) atasözleri kullanılmıştır.

Türk kültür hayatının ve edebiyatının önemli ürünleri olan atasözü ve deyimlerin romanda sunulması okuyucunun düşünce dünyasını ile kelime dağarcığının gelişmesine ve hangi deyim ve atasözünü ne durumda kullanacağına yardımcı olması açısından önemlidir.

İskender Pala, eserinde halk edebiyatı unsurlarından faydalanıp bu unsurları kullanması eserin tarihi havasından çıkmasına vesile olmuştur. Romanda birebir halk edebiyatı türlerine örnek verdiği gibi bu materyallerin adlarından da bahsetmiştir.

Kamber Can, henüz küçükken Babaydar'ın yanında kalırken Babaydar ona masallar, efsaneler ve hikâyeler anlatmaktadır (Pala, 2016: 11). Böylece kahraman, küçük yaşlarda bu edebi eserler sayesinde pedagojik eğitimini tamamlamaktadır. Romanda Kamber Can'ın küçük yaşlarda halk edebiyatı ürünleriyle büyümesi sonucunda kişilik kazanması da okuyuculara örnek olmaktadır.

Türkü

İskender Pala'nın halk edebiyatı ürünlerinden faydalandığı bir nazım şekli de türküdür. M. F. Köprülü'nün ifadesiyle türkü; "*Türlere mahsus bir beste ile söylenen halk şarkıları*"dır. (Köprülü, 1981: 246). Türklere has bir müzik şekli olduğunu Âşık Veysel'in "Türk'üz türkü çağırırız." ifadesinden de anlamaktayız.

Çaldıran'da, Şah ve Sultan'ın askerleri bir gece önceden yerlerini almışlar sabah olmasıyla birlikte vuruşacaklardır. O gece Şah İsmail'in tarafındaki askerlerden birisi gecenin sessizliğinde savaşı önceden özetleyen bir türkü söyler:

Bu dünyanın ötesini

Gördüm diyen yalan söyler

Baştan uca sefasını

Sürdüm diyen yalan söyler

Yarın aşk ile meydane

Başlar düşer dane dane

Kardeş kardeşi merdane

Vurdum diyen yalan söyler (Pala, 2016: 211).

Türkülerde, belli bir konu sınırlandırması olmayıp her konuda türkü söylenebilmektedir. Özellikle de gurbetten ayrı düşen askerlerin iç dünyasını anlatmaya en çok tercüman olan türdür, diyebiliriz. Romanda; Mısır seferine çıkan askerler memleket hasretlerini şu türküyle dile getiriler:

Nemiz kaldı bizim mülk-i Arap'ta

Nice bir durumumuz Şam u Halep'te

Cihan halkı kamu ıyş u tarabda

Gel ahı gidelim Rum illerine (Pala, 2016: 334-335).

Mani

Romanda yine belirli bir konu sınırlandırılması olamayan mani nazım şekli ile karşılaşmaktayız. Yazar, romanda Türkmenleri anlatırken Türkmenler için yerleşik yaşama geçmenin zor olduğunu bir mani ile dile getirmektedir. Maniler, tek dördlükten oluşup asıl mesajın dördlüğün son iki dizesinde saklı olduğu nazım şeklidir. Manilerde verilmek istenen, anlatılmak istenen mesaj özet niteliği taşımaktadır. Romanda geçen ve bütün Türkmen çocuklarının bebeklikten beri dinledikleri mani şu şekildedir:

Ekin ekme eğlenirsin

Bağ dikme bağlanırsın

Sür sürüyü, çek davarı,

Günden güne beğlenirsin (Pala 2016: 37).

Ağıt

İskender Pala'nın romanında kullandığı diğer bir nazım şekli de ağıttır ki ölen bir kişinin ölümü üzerine söylemiş şiirler olarak bilinmektedir. Ağıt hakkında Yas töreni kısmında gerekli bilgiyi verdiğimiz için burada sadece ağıtı örnek vermek istiyoruz:

Uyurdu uyandı canlar

Tutuştı yandı canlar

Çaldıran'da Şah için

Kana boyandı canlar (Pala, 2016: 219-220).

Efsane

Romanda Şehzade Selim etrafında halk arasında anlatılan efsanelere de yer verilmektedir. Şükrü Elçin efsaneyi, “İnsanoğlunun tarih sahnesinde görüldüğü ilk devirlerden itibaren ayrı coğrafya, muhit veya kavimler arasında doğup gelişen; zamanla, inanç, âdet, an'ane ve merasimlerin teşekkülünde az çok rolü olan bir çeşit masaldır.” (Elçin, 1986: 314) şeklinde tanımlar. Şükrü Elçin'in de ifade ettiği gibi efsane bazı inançların kökenini oluşturmaktadır.

Şehzade Selim, Şam yakınlarına varınca devlet hazinesinde altın azalmıştır. Ancak Sina Çölü'nü geçmek için askerlere bahşiş dağıtılması ihtiyacı ortaya çıkar. Bu esnada Şehzade bir gayrimüslim tüccardan borç alır. Ertesi gün de mucize göstererek Şeyh Muhiddin Arabi'nin altınlarını bulur. Para tamam olunca da ordu ilerler. (Pala, 2016: 336). Şehzade Selim çevresinde anlatılan efsane ile insanların ve çevresindekilerin ona bağlanmasını kolaylaştırmaktadır.

Şah ve Sultan romanında, İskender Pala'nın halk edebiyatı ürünlerinden faydalanması eseri bir tarih kitabı olmaktan kurtarmıştır. Aynı şekilde halk edebiyatı örneklerinden bahsetmesi ve edebiyata ait örnekleri de kullanması belli bir anlamda romana kültürel taşıma misyonu kazandırmıştır.

SONUÇ

Edebi türler, kaynağını halkın ortak kültürel değerlerinden alarak bu değerlerin gelecek nesillere aktarılmasına yardımcı olur. Halk bilim unsurları; kaynağını halktan alarak halkın uzun tecrübeleri sonucunda oluşmuş kültürel birikimlerdir. Bu birikimler, tarihi süreç içerisinde devamlılığını sağlarken bazen eksilmelere uğrayıp bazen de yeni unsurları bünyelerine alarak varlığını devam ettirmektedir. Sözlü gelenekte yaşayan halk bilimi unsurları sözlü gelenekten yazılı kaynaklara aktararak varlığını sürdürebilmektedir.

Şah ve Sultan romanı sayesinde geçmişte bir yolculuğa çıkan okuyucu tarihi bilgiler edindiği gibi tarihin sayfaları içerisinde artık unutulmaya yüz tutmuş halk bilimine ait unsurları da öğrenmektedir. Okuyucu, şimdilerde bir kısmı batıl inanç ya da hurafe olarak adlandırılan bu uygulamalar çerçevesinde; bir dönem insanların hayatlarını nasıl yönlendirdiklerini görme fırsatı elde edecektir.

Şah ve Sultan romanı, isim olarak Şah İsmail ile Yavuz Sultan Selim'in cihan hâkimiyeti üzerine odaklanmalarını anlatan tarihi bir yapıt olarak algılansa da içerik olarak bakıldığında Türk kültür hayatına ait önemli kültürel unsurları da günümüz insanlarına aktaran bir kültür köprüsüdür. Tarihi bir olay çerçevesinde bir dönem kültürel hayatına ait folklorik ürünlerin aktarılması hem eserin kompozisyonunu genişletmekte hem de esere akıcılık kazandırmaktadır.

Çalışmamızın merkezini oluşturan İskender Pala'nın Şah ve Sultan adlı eseri bu noktada halk bilim unsurlarının edebi bir tür olan romana nasıl aktarıldığını göstermek adına önemli bir örnek teşkil etmektedir. Son dönem Türk romancılığında önemli bir yer edinen İskender Pala; romanlarındaki akıcı üslubu, gerçekçi anlatımı, tarihi konulara hâkim olması sayesinde kendine ait bir çizgi oluşturmuştur. İskender Pala, romanında halk bilimi unsurlarını eserinde ustalıkla kullanmış ve böylelikle halk kültürünün gelecek nesillere aktarılmasında bir köprü görevi üstlenmiştir.

Kaynakça

- Aksan, D. (1990). *Türkçenin gücü*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Aksoy, Ö. A. (1988). *Atasözleri ve deyimler sözlüğü*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi
- Alptekin, A. B. (2009a). Osmaniye örneğinden hareketle batı Türkleri (Azerbaycan-Türkiye) destan ve hikâyelerinde ant(yemin)lar. *Millî Folklor*, 8 (84): 23-34, Erişim tarihi: 10.02.2017, http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/ali_berat_alptekin_osmaniye_ant.pdf
- Alptekin, A. B. (2009b). Ceyhun'dan Ceyhan'a evlenme ile ilgili bazı kavramlar (kalın, saç, okuntu, aşerme, toy) Üzerine. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi (Prof. Dr. Hüseyin Ayan Özel Sayısı)*, 15 (39): 307-321.
- Alptekin, A. B. (2010). Türk halk hikâyelerinde halk hekimliği. *Milli Folklor*, 11 (86): 5-20, Erişim tarihi:11.06.2017, <http://www.millifolklor.com/tr/sayfalar/86%20pdf/01.pdf>
- Alptekin, M. (2016). *Bamsı Beyrek destanı üzerinde karşılaştırmalı bir araştırma (inceleme-metin)* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Atalay, B. (1985). *Divanü Lûgat-it-Türk tercümesi I* (B. Atalay, Çev.). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Aydoğan, E. (2006). *Anadolu sahası Türk halk hikâyelerinde mitolojik unsurlar* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Bakırcı, N. (2010). Köroğlu destanlarında Köroğlu ve binitinin kıyafet (şekil) değiştirmesi. *Turkish Studies, International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 5 (4): 860-878, Erişim tarihi:05.05.2017,http://turkishstudies.net/Makaleler/443485562_40bak%C4%B1rc%C4%B1_nedim.pdf
- Bang W., Rahmeti, G.R. (1936). *Oğuz Kağan destanı*. İstanbul: Burhaneddin Basımevi
- Bilkan, A. F. (2009). *Masal estetiği*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Boratav, P. N. (1969). *100 soruda Türk halk edebiyatı*, İstanbul: Gerçek Yayınevi
- Boratav, P. N.(1984). *100 soruda Türk folkloru (inanışlar, töre ve törenler, oyunlar)* İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Çoruhlu, Y. (1999). *Türk mitolojisinin ABC'si*. İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Çoruhlu, Y. (2002). *Türk mitolojisinin ana hatları*. İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Dilek, İ. (2013). *Türk mitoloji sözlüğü (Altay-Yakut)*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Doğan, L. (2002). Türk kültüründe hayvanlar ve hayvan isimleri. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, (12): 615-659.
- Durbilmez, B. (2007). Kırım Türk anlatılarında sayı simgeçiliği. *Millî Folklor*, 10 (76): 177-190.
- Duymaz, A. (2005). Oğuz Kağan destanından Dede Korkut'a toy geleneğinin simgesel anlamı ve Türk paylaşım modeli. *Karadeniz Araştırmaları*, (5): 37-60 Erişim tarihi: 25.09.2017, <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/karadearas/article/view/5000052785/5000050104>
- Elçin, Ş. (1986). *Halk edebiyatına giriş*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

- Ercilasun, A. B., Aliyev, A. M., Şayhulov, A., Kajıbek, E. Z., Konkobay Uulu, K., Yusuf, B., Göklenov, C., Mahpir, V.U., Çeçenov, A., (1991). *Karşılaştırmalı Türk lehçeleri sözlüğü I*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Ergin, M. (1994). *Dede Korkut Kitabı I*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Eyüboğlu, İ. Z. (1998). *Anadolu inançları*. İstanbul:Toplumsal Dönüşüm Yayınları
- İçel, H. (2005). *Batı Türklerinin dörtlüklerden oluşan bilmeceleri üzerinde bir çalışma* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- İnan, A. (2000). *Tarihte ve bugün Şamanizm*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Kaplan, M., Akalın, M., Bali, M. (1973). *Koroğlu destanı*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Kaşgarlı Mahmud (2014). *Divânü lügât'it Türk, giriş-metin-çeviri-notlar-dizin* (A. B. Ercilasun, Z. Akkoyunlu, Çev.). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kaybal, D. (1999). *Adana ve Osmaniye illerinden halk edebiyatı örnekleri* (Yayımlanmamış Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Konya.
- Köprülü, F. (1981). *Türk edebiyatında ilk mutasavvıflar*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınevi.
- Önal, M. N. (2010). Halk anlatılarında hahramanın kimliğini gizlemesi. *Turkish Studies, International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 5 (1), 1271- 1285, Erişim tarihi:21.04.2017,http://www.turkishstudies.net/Makaleler/1966909880_56%C%B6nalmeahmet_naci.pdf
- Örnek, S. V. (1971). *Anadolu folklorunda ölüm*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Örnek, S. V. (1977). *Türk halk bilimi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Öztürk, A. (1980). *Çağları içinde Türk destanları*. Ankara: Emek Matbaacılık ve İlançılık Limited Şirketi.
- Pala, İ. (2016) *Şah ve sultan*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Sakaoğlu, S., Duymaz, A. (2011). *İslamiyet öncesi Türk destanları (incelemeler-metinler)*. İstanbul: Ötüken Yayınları Yayınevi.
- Schimmel, A. (2000). *Sayıların gizemi* (M. Kübüşoğlu, Çev.). İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Türk Dil Kurumu (2017). “Deyim ve atasözlerinin anlamları”. <http://www.tdk.gov.tr>, (03.11.2017).
- Türkçe sözlük*. (1998). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Uraz, M. (1994). *Türk mitolojisi*. İstanbul: Düşünen Adam Yayınları.